

Inklúzia Rómov v rámci zelenej ekonomiky na Slovensku

Príklady dobrej praxe

Miroslav Pollák – Michal Páleník

2021

Univerzita Komenského v Bratislave

Publikácia nadväzuje na publikáciu ETP Príležitosti sociálnej inklúzie Rómov v rámci zelenej ekonomiky na Slovensku, vydanéj v rámci projektu BFB-PA21-009 Roma inclusion in green entrepreneurship and job creation (Inklúzia Rómov v rámci zeleného podnikania a tvorby zelených pracovných miest) z grantu Nórskeho kráľovstva prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu. Je dostupná na www.etp.sk.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0722 Sociálna pasca – náklady a cesta von

Ktokoľvek má dovolenie vyhotoviť alebo distribuovať doslovný opis tohto dokumentu alebo jeho časti akýmkoľvek médium za predpokladu, že bude zachované oznámenie o copyrighte a o tom, že distribútor príjemcovi poskytuje povolenie na ďalšie šírenie, a to v rovnakej podobe, akú má toto oznámenie.

Toto dielo môže byť ďalej šírené pod licenciou Creative Commons Attribution-ShareAlike (CC BY-SA).

online verziu nájdete na www.iz.sk
a www.oromoch.sk

Autori:

RNDr. Miroslav Pollák

Mgr. Michal Páleník, PhD.

Fakulta managementu Univerzity Komenského v Bratislave

Inštitút zamestnanosti

Recenzenti:

Mgr. Alexander Mušinka, PhD.

Mgr. Vladimír Rafael, PhD.

Jazyková korektúra: Mgr. Judita Páleníková

Ilustrácie: Ing. František Guldán

Univerzita Komenského v Bratislave, 2021

ISBN 978-80-223-5148-5 (print verzia)

ISBN 978-80-223-5151-5 (online verzia)

Obsah

1 Nezamestnanosť na Slovensku	9
1.1 Marginalizované rómske komunity	10
2 Štátna pomoc pri zamestnávaní	13
2.1 Zvýšenie príjmu po zamestnaní sa	13
2.2 Aktívne opatrenia trhu práce	14
2.3 Sociálna ekonomika	17
2.4 Iné, neštátne formy podpory	18
3 Príklady dobrej praxe	20
3.1 Obec Spišský Hrhov	22
3.2 Obec Raslavice	36
3.3 Obecná kompostáreň	43
3.4 OZ PRO TORNENSIS	48
3.5 KOŠAKT	55
3.6 Svatobor	60
3.7 OZ Pre lepší život	69
3.8 Inštitút Krista Veľkňaza (IKV)	73
3.9 Nadácia pre ochranu biodiverzity Karpát	82
3.10 Ľudia a perspektíva OZ, r. s. p.	90
4 Prehľad iniciatív a odporúčaní	99
4.1 Dopady generačnej chudoby	100
4.2 Konkrétne možnosti uplatnenia	103
5 Odporúčania pre hospodársku prax	107
6 Záver	114
7 O autoroch	115
7.1 Miroslav Pollák	115
7.2 Michal Páleník	116

V tejto monografii prepájame dva faktory, ktoré vplývajú na spoločnosť na Slovensku: vysokú nezamestnanosť ľudí z marginalizovaných rómskych komunít a nie ideálny stav životného prostredia. Ambíciou je ukázať, že tieto dva problémy sa dajú riešiť naraz a synergicky.

Prvá časť monografie sa venuje popisu situácie nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch. Ďalej zbežne popisujeme rôzne formy podpory, ktoré štát poskytuje na to, aby zvýšil zamestnanosť a znížil nezamestnanosť. Dôvody, kvôli ktorým treba zlepšovať životné prostredie, v tejto práci bližšie nerozoberáme. Veríme, že nutnosť znižovania CO₂, udržateľného odpadového hospodárstva či pôdohospodárstva sú všeobecne známe.

Ťažisková je ďalšia kapitola, ktorá popisuje pozitívne príklady, ktoré spájajú dva dôležité fakty: zvyšovanie zamestnanosti a zlepšovanie životného prostredia. Aktivity v nej popísané sa vzťahujú najmä k zabráneniu klimatických zmien, k výrobe energie z obnoviteľných zdrojov, zníženiu emisií, zvýšeniu energetickej účinnosti, k účinnému odpadovému hospodárstvu, k zlepšenej kvalite vzduchu, ako aj obnove a udržaniu biodiverzity. Vytvorené zelené pracovné miesta majú lokálny charakter, teda nedajú sa ľahko preniesť mimo regiónu. Príklady môžu byť inšpiráciou pre ďalšie obce a mimovládne neziskové organizácie.

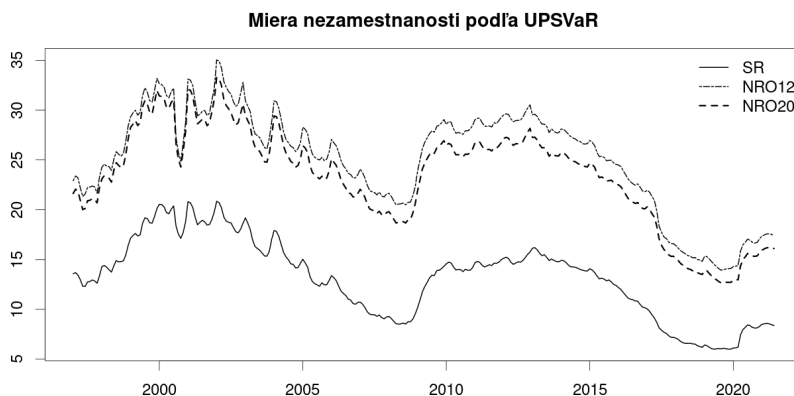
Záverečná časť sa venuje syntéze poznatkov a odporúčaniam pre hospodársku prax. Popisuje, ako dosiahnuť efektívnejšie a synergickejšie zlepšovanie životného prostredia a znižovanie nezamestnanosti.

1 Nezamestnanosť na Slovensku

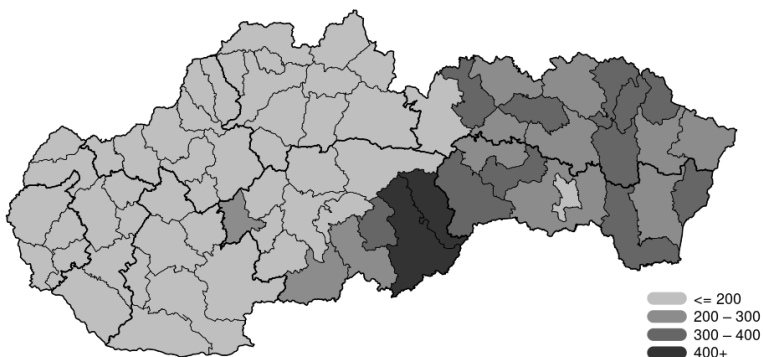
Od roku 2014 až do začiatku pandémie v roku 2021 nezamestnanosť, meraná štatistikami úradov práce, výrazne klesala. Nanešťastie, tento pokles sa neprejavil vo všetkých regiónoch. Najmenej rozvinuté okresy¹ majú stále výrazne vyššiu nezamestnanosť ako celoslovenský priemer.

Zatiaľčo v západnej časti Slovenska klesala nezamestnanosť rýchlejšie, na strednom a východnom Slovensku pomalšie. Nedokonalosti štatistiky miery nezamestnanosti ešte viac štatisticky zmierňujú rozdiely: ľudia z Kežmarku (alebo Rimavskej Soboty), ktorí žijú a pracujú v Bratislave, ale stále majú trvalý pobyt v pôvodnom regióne, znižujú mieru nezamestnanosti v Kežmarku a do miery nezamestnanosti v Bratislave (štatisticky) nezasahujú, aj keď v nej reálne pôsobia.

¹ <https://iz.sk/sk/projekty/inkluzivny-rast/najmenej-rozvinute-okresy>

Nasledujúci graf ukazuje stav dlhodobej nezamestnanosti ako násobok priemeru Slovenska. Ako vidno, v regiónoch juhu stredného Slovenska a prakticky na celom východnom Slovensku je dlhodobá nezamestnanosť v roku 2020 viac ako dvojnásobná, ako je celoštátny priemer.

V regiónoch, kde je vysoká dlhodobá nezamestnanosť, sa koncentrujú aj iné negatívne javy: je tam výrazne viac mladých nezamestnaných, výrazne viac poberateľov dávok či výrazne viac nezamestnaných s nižším vzdelaním².

1.1 Marginalizované rómske komunity

Pre ľudí žijúcich v obciach s vyšším podielom Rómov je bez zvláštnych dôkazov zameraných na špecifické zisťovanie ne/zamestnanosti zrejmé (najlepšími svedkami sú samotní starostovia), že nezamestnanosť je v marginalizovaných rómskych komunitách vysoká a výrazne

---

² iz.sk/sk/projekty/inkluzivny-rast/najmenej-rozvinute-okresy/statistiky

nadpriemerná. Príčiny tohto stavu boli veľakrát popísané a zdokladované: nevzdelanosť, nízka odborná kvalifikácia, zlý zdravotný stav, malé pracovné zručnosti a návyky, vzdialenosť od pracoviska a problém s dopravou, neochota a neústretovosť zamestnávateľov vrátane predsudkov, celkový nedostatok pracovných príležitostí v zanedbaných regiónoch a v neposlednom rade generačná chudoba so svojimi nekonečnými dôsledkami a prekážkami.

Samotný Atlas rómskych komunít, či už jeho verzia z roku 2013, alebo 2019, nie je zameraný na zber konkrétnych dát, ktoré by vyčíslovali počty nezamestnaných.

Aj Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020 na strane 31 konštatuje: „Presné štatistiky o rómskej nezamestnanosti neexistujú, možno vyslovovať iba odhady na základe posúdenia situácie v problémových a marginalizovaných lokalitách Slovenska. Práve v okresoch s vysokým počtom rómskeho obyvateľstva je miera nezamestnanosti najvyššia. Na základe neoficiálnych údajov o nezamestnanosti rómskej populácie z predchádzajúceho obdobia je zrejmé, že počet nezamestnaných Rómov v Slovenskej republike systematicky rastie a rómska populácia tvorí výraznú väčšinu dlhodobo nezamestnaných v SR. Za hlavné problémy ovplyvňujúce vysokú nezamestnanosť rómskej populácie možno označiť nízku kvalifikovanosť Rómov, nezáujem zamestnávateľov o takýchto pracovníkov v dôsledku nedostatku pracovných príležitostí, nízku pracovnú morálku časti rómskej populácie a nedostatok pracovných príležitostí, najmä v okresoch s vysokým počtom Rómov.“³

---

³ Dostupné na: minv.sk/?strategia-pre-integraciju-romov-do-roku-2020

Najľahšie získanými oficiálnymi údajmi, ktoré predsa len dokazujú percentuálne vyššie zastúpenie Rómov na nezamestnanosti, sú štatistické údaje o nezamestnanosti na okresných úradoch práce. Nie náhodou sa čísla o vyššej nezamestnanosti vyskytujú v okresoch s vyšším podielom Rómov a nie náhodou patria do zoznamu nízko rozvinutých okresov tie isté okresy⁴.

Zvláštnou kapitolou problému nezamestnanosti sú aktivity Rómov mimo oficiálneho trhu práce vo sfére šedej ekonomiky. Pochopiteľne, aj pre túto oblasť nám chýbajú presnejšie dáta, ale jej zákonitostiam dokážeme porozumieť.⁵

F621

---

⁴ V zmysle Zákona č. 336/2015 Z. z. - zákon o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, <http://iz.sk/Svin>

⁵ Spomenuté napr. v správe vypracovanej expertmi Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave v roku 2019: Externé hodnotenie implementácie Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020, s. 48. https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_docs/np_mah/Externe_hodnotenie_Strategie_AP2016_2018.pdf

2 Štátna pomoc pri zamestnávaní

Štátna pomoc pri zamestnávaní, najmä dlhodobo nezamestnaných má formu najmä príspevkov poskytovaných úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny. Druhá časť motivácie má formu nízkych dávok v hmotnej núdzi a vysokými rozdielmi medzi týmito dávkami a príjmom zo zamestnania.

2.1 Zvýšenie príjmu po zamestnaní sa

Prvou motiváciou pri zamestnaní sa je zvýšenie príjmu domácnosti v hmotnej núdzi po získaní zamestnania jedného z členov. Toto zabezpečuje daňovo-odvodovo-dávkový systém Slovenska. Tento systém je však komplikovaný a na to, aby človek zistil, koľko bude mať príjem po zamestnaní sa, potrebuje zohľadniť 26 zákonov⁶ a množstvo vyhlášok a výnosov. Tieto sa v priebehu mesiacov menia, niekedy aj zásadne. Preto existuje mzdová kalkulačka na www.iz.sk/kalkulacka, ktorá zohľadňuje všetky tieto zákony. V učebnici⁷ popisujeme aj jednotlivé zákony a spôsob, ako spoločne interagujú.

Pre potreby ďalších analýz stačí zdôrazniť, že po prechode domácnosti z poberania dávok v hmotnej núdzi do stavu, keď je jeden z členov (legálne) zamestnaný, **stúpne čistý príjem domácnosti o stovky eur**. Presné číslo závisí od viacerých faktorov, ako je najmä počet a štruktúra detí, či bol novozamestnaný dlhodobo nezamestnaný UoZ, ale aj mesiac začiatku práce. Dôležité

---

⁶ <https://www.iz.sk/kalkulacka/o-kalkulacke>

⁷ Páleník, M.: Učebnica mzdovej kalkulačky, dostupná na www.iz.sk/kalkulacka/ucebnica, ISBN: 978-80-223-5147-8

je tiež, že takýto nárast je aj v prípade, ak tento človek má exekúciu.

2.2 Aktívne opatrenia trhu práce

Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny poskytujú viacero príspevkov a dávok, ktoré finančne podporujú odchod z evidencie nezamestnaných (teda zamestnanie sa). Samotné nástroje aktívnych opatrení na trhu práce je možné ďalej členiť na niekoľko foriem príspevkov.

Mladí absolventi môžu získať príspevok na absolventskú prax⁸. Môže trvať maximálne 6 mesiacov, absolvent poberá príspevok vo výške 65 % životného minima a naďalej je evidovaný ako UoZ (teda napr. tento odpracovaný čas sa neráta do dôchodku).

Ak chce nezamestnaný začať podnikáť na živnosť, môže požiadať o príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť⁹. Výška príspevku sa líši podľa regiónu a dosahuje niekoľko tisíc eur. Nanešťastie, na tento príspevok nie je naviazaný mentoring alebo pomoc s účtovníctvom.

Človek môže dostať aj rôzne formy príspevkov, ktoré znížia náklady na dochádzanie za prácou¹⁰. Príspevok na dochádzku definuje § 53 zákona o službách zamestnanosti. Umožňuje bývalému nezamestnanému získať príspevok v sume do niekoľko desiatok eur, v závislosti od dĺžky dochádzania. Doba poskytovania je 6 mesiacov (pre bývalých dlhodobozamestnaných či inak znevýhodne-

---

⁸ <https://iz.sk/sk/projekty/zakon-o-sluzbach-zamestnanosti/paragraf-51>

⁹ <https://iz.sk/sk/projekty/zakon-o-sluzbach-zamestnanosti/paragraf-49>, resp. pre zdravotne postihnutých § 57 <http://iz.sk/Sr&t>

¹⁰ <https://www.iz.sk/kalkulacka/prispevok-dochadzka>

ných UoZ 12 mesiacov). Popri tomto príspevku existujú aj príspevok na mobilitu za prácou (určený najmä na prestávanie za prácou), príspevok na dopravu do zamestnania (poskytovaný zamestnávateľovi na zabezpečenie dopravy pre svojich zamestnancov), zamestnávateľ musí zabezpečiť miesto na odloženie oblečenia a bicyklov zamestnancov (nesie zaň aj hmotnú zodpovednosť), časť zamestnávateľov prepláca alebo zabezpečuje dopravu do zamestnania.

Zamestnávateľom je poskytovaných viacero príspevkov, ktoré sú veľmi rôznorodé a výrazne sa v čase meniace. Niektoré sú poskytované obciam či župám, niektoré výrobným podnikom, niektoré sú viazané na status dlhodobo nezamestnaného, niektoré nie, niektoré sú dostupné regionálne, niektoré celoplošne. Väčšina z nich je financovaných z eurofondov ako národné projekty. Ich spoločným znakom je, že podmienkou je zamestnanie bývalého nezamestnaného človeka na štandardnú pracovnú zmluvu podľa Zákonníka práce (aj keď môže byť na dobu určitú). Keďže sa v čase výrazne menia, príslušné úrady práce vedia o nich podrobnejšie informovať.

Samostatnou kapitolou sú aktivačné práce. Umožňujú získať nezamestnanému/človeku v hmotnej núdzi dodatočný príjem prácou. Nejde však o pracovný pomer, človek je naďalej nezamestnaný. Existuje viacero foriem realizovaných cez viacero inštitúcií (obce, VÚC, neziskové organizácie) s rôznym rozsahom práce, dĺžkou a výškou príspevku.

Vzdelávanie umožní nezamestnaným získať vyššie možnosti na získanie zamestnania¹¹. Teoreticky fungujú aj vzdelávacie kurzy cez úrad práce, v praxi však funguje iba vzdelávanie cez REPAS a v menšej miere financovanie vzdelávania u zamestnávateľov.

Ako vidno, väčšina nezamestnaných potrebuje viacero opatrení v správnom poradí. Toto by mal zabezpečiť individuálny akčný plán¹² (IAP). V ňom by mali UoZ s odborným pracovníkom úradu práce zohľadniť doterajšie skúsenosti človeka, jeho víziu a možnosti regiónu a nastaviť súbeh viacerých opatrení: napríklad po absolvovaní školení dostane príspevok na samostatne zárobkovú činnosť a po jej začiatku aj mentoringovú pomoc. Nanešťastie, v praxi je individuálny akčný plán čisto formálny a neumožňuje garantovať získanie pomoci po splnení vopred daných podmienok, tieto príspevky stále musí odsúhlasiť výbor pre otázky zamestnanosti okresného úradu práce, ktorý nemusí rešpektovať IAP.

Terénna práca pracuje priamo v oblastiach, kde je najväčší predpoklad kumulácie problémov nielen so zamestnanosťou. V Bratislave sa sústreďuje na osoby bez domova, inde sa sústreďí na segregované rómske komunity. Funguje pod názvami ako terénna sociálna práca, zdravé regióny či komunitné centrá. Financovanie terénnej práce je rôznorodé, časť financuje Implementačná agentúra Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, časť Úrad splnomocnenca pre rozvoj rómskych komunít, časť priamo obce alebo VÚC, časť zo súkromných zbierok. Napriek tomu, že terénna práca je veľmi efektívna,

¹¹ www.iz.sk/sk/projekty/skolstvo-a-trh-prace

¹² iz.sk/sk/projekty/politika-zamestnanosti/individualny-akcny-plan

dlhodobým problémom je jej nízke, kampaňovité a prerušované financovanie.

2.3 Sociálna ekonomika

Sociálnu ekonomiku chápeme ako normálnu ekonomiku, v ktorej hlavnou motiváciou, účelovou funkciou nie je maximalizácia zisku daného podniku, ale maximalizácia spoločenského úžitku. Tento úžitok môže byť napríklad zabezpečenie zamestnanosti pre ľudí z danej obce alebo komunity, spracovávanie produkcie poľnohospodárskych producentov regiónu alebo prevádzka obecného kina či knižnice ako služby obyvateľom. Podnik v sociálnej ekonomike, sociálny podnik, môže mať aj zisk, avšak tento má byť vo veľkej miere používaný na rozvoj komunity alebo regiónu.

V slovenskej legislatíve sociálnu ekonomiku definuje zákon č. 112/2018 Z. z. – zákon o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch¹³ z marca 2018. Zákon definuje aj spôsob, ako získať štatút sociálneho podniku, ktorý je veľmi komplikovaný a dlhý, závisiaci od množstva subjektívnych rozhodnutí úradníkov. Na druhej strane, poňatie sociálneho podniku v legislatíve je veľmi široké a umožňuje realizovať širokú škálu typov sociálnych podnikov – od integračných, cez sociálne podniky bývania až po veľmi všeobecné. V súčasnosti je evidovaných 252 sociálnych podnikov¹⁴, čo je vzhľadom na veľkosť cieľovej skupiny veľmi nedostatočné.

---

¹³ plné znenie na iz.sk/sk/projekty/kniznica/zakon-112-2018

¹⁴ register sociálnych podnikov a spôsob získanie registrácie: www.employment.gov.sk/sk/praca-zamestnanost/socialna-ekonomika/

Ak sa sústredíme iba na integračné sociálne podniky, teda podniky, ktorých hlavným cieľom je zapracovať ľudí najviac vzdialených od trhu práce, tak tieto podniky budú vždy potrebovať finančnú podporu. Zapracovanie dlhodobo nezamestnaného je viac podobné škole ako komerčnému, ziskovému, podniku, a preto je finančná podpora potrebná.

Podpora sociálnym podnikom je však veľmi nízka. Sociálne podniky sa môžu uchádzať o podporu ako takmer akýkoľvek iný podnik (aktívna politika zamestnanosti, projekty, granty). Samostatnú podporu majú vo forme nižšej DPH, jej využívanie v praxi je veľmi nízke.

Ako vidno, súčasná definícia sociálnych podnikov v legislatíve je veľmi ťažkopádna až nepoužiteľná pre masívnu registráciu integračných sociálnych podnikov. Taktiež, ich finančná podpora je veľmi nízka, nerozšíriteľná na desaťtisíce poberateľov a nezohľadňuje rôznorodosť regiónov a špecifickosť skupín. Autori preto navrhujú inkluzívny trh¹⁵, ktorý tieto nedostatky rieši.

2.4 Iné, neštátne formy podpory

Medzi ďalšie potenciálne možnosti podpory zamestnávania alebo rozvoja podnikania Rómov ako znevýhodnenej skupiny občanov patria napríklad aj crowdfunding, súťaže alebo grantové programy mimovládnych organizácií.

Crowdfunding predstavuje online systém darcovstva alebo aj návratnej investície, kde môže ktokoľvek podporiť

---

¹⁵ Páleník, M., Páleník, V., Oravcová I.: Inkluzívne zamestnávanie, Inštitút zamestnanosti, Bratislava 2013, ISBN: 978-80-970204-4-6, dostupné na: www.iz.sk/sk/projekty/inkluzivny-rast

rôzne druhy projektov. Príkladom slovenských crowdfundingových platforiem so spoločenským dopadom sú Dobrá krajina (www.dobrakrajina.sk), Ľudia ľuďom (www.ludialudom.sk), Ďakujeme.sk (www.dakujeme.sk), Darujme.sk (www.darujme.sk), resp. StartLab (www.startlab.sk). Zo zahraničných napríklad Indiegogo (www.indiegogo.com) alebo Gofundme (www.gofundme.com). Ďalším príkladom je aj Žltý melón (www.zltymelon.sk), ktorý predstavuje česko-slovenský portál pre získanie/poskytnutie pôžičky online.

V rámci súťaží, grantových programov, ktoré sa zameriavajú na podporu projektov so spoločenským dopadom, sú na Slovensku známe napríklad Karpatská nadácia (<http://karpatskanadacia.sk>), Nadácia Pontis, Nadácia Ekopolis, Nadácia Orange a ďalšie nadácie.

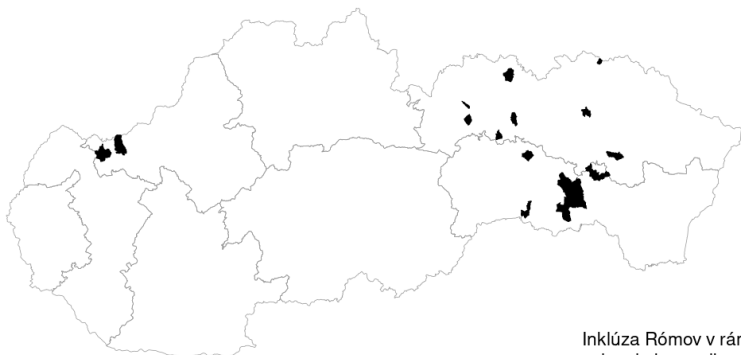

3 Príklady dobrej praxe

Táto kapitola prináša prehľad desiatich príkladov z terénu, ktoré potvrdzujú reálne možnosti uplatnenia rôznych variantov aktivít a projektov zelenej ekonomiky v obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami. Vzhľadom na veľkú rôznorodosť uvedených príkladov, ani texty, ktoré ich popisujú, nie sú rovnakého formátu.

To, čo majú všetky príklady spoločné, je možné zhrnúť do piatich bodov:

- úloha starostov, resp. obce je nenahraditeľná a výrazným spôsobom ovplyvňuje uskutočnenie alebo zabrzdenie akýchkoľvek nápadov a realizáciu akýchkoľvek aktivít a projektov,
- spolupráca obce a mimovládnych organizácií a nezriedka aj cirkví zväčšuje výsledok realizovaných aktivít a projektov,
- inklúzia Rómov je svojou podstatou úlohou komplexného charakteru, a preto ani jej realizácia v rámci zelenej ekonomiky nemôže byť izolovaná a vytrhnutá z komplexného riešenia inklúzie Rómov v tej-ktorej komunite,
- inklúziu Rómov v rámci zelenej ekonomiky je potrebné začleniť do strategických rozvojových plánov obcí, aby mala záväzný charakter, a tým aj väčšiu šancu na uskutočnenie,
- skutočná inklúzia Rómov v rámci zelenej ekonomiky je reálna najskôr na lokálnej úrovni priamo v obciach s rómskymi komunitami.

Inklúza Rómov v rámci zelenej ekonomiky

Jednotlivé príklady môžeme rozdeliť do dvoch skupín: aktivity a projekty obcí a aktivity a projekty mimovládnych organizácií. Prvú skupinu reprezentujú obce Raslavice, Spišský Hrhov a Myjava, druhú skupinu tvoria občianske združenia KOŠAKT, Pro Tornensis, Svatobor, Pre lepší život, humanitárne a charitatívne združenie Inštitút Krista Veľkňaza a Nadácia pre ochranu biodiverzity Karpát.

Príklady samospráv svedčia o nevyhnutnosti komplexného prístupu k riešeniu inklúzie Rómov. Samosprávy zo Spišského Hrhova a Raslavíc dlhodobo spolupracujú aj s neziskovými organizáciami.

Príklady mimovládnych organizácií podčiarkujú dôležitosť spolupráce s obcou a ďalšími partnermi (zamestnávateľia, cirkvi). Pre obce aj mimovládne organizácie je výhodná spolupráca s okresnými úradmi práce, s pomocou ktorých môžu získať finančnú podporu na vytvorenie a udržanie pracovných miest (čo samozrejme nie je povinné, o čom svedčí príklad OZ KOŠAKT).

3.1 Obec Spišský Hrhov¹⁶

Príbeh obce Spišský Hrhov je úspešným príbehom zmeny na lokálnej úrovni v období po Novembri 1989 na Slovensku. Zatiaľ čo veľa obcí na slovenskom vidieku prežíva v stave zotrvačnom – udržiavacom, alebo dokonca úpadkovom, obec Spišský Hrhov zažíva rozvoj. Výrazný obrat v obci nastal v roku 1998 po komunálnych voľbách. Novozvolený starosta sa po voľbách stretol so svojím protikandidátom, dohodli sa na spoločnom postupe a spolupráci. Protikandidát sa stal zástupcom starostu a od tých čias nemá stranícka politika prístup do riadenia obce. Tento princíp dodržiajú aj poslanci obecného zastupiteľstva. Bývalý starosta Vladimír Ledecký a zástupca starostu Pavol Urda boli vo svojich funkciách až päť volebných období, vďaka čomu mohli svoje predstavy a nápady uskutočňovať dlhodobo a plánovať aktivity v obci nie iba na jedno štvorročné volebné obdobie¹⁷.

V čase, keď pred takmer dvadsiatimi rokmi nastupovali do svojich funkcií Vladimír Ledecký a Pavol Urda, mala obec Spišský Hrhov 800 obyvateľov, z toho asi 200 Rómov. V obci bola 30 % nezamestnanosť, medzi Rómami 100 % nezamestnanosť. Vzťahy medzi ľuďmi boli ľahostajné a rozbité. Ekonomiku a hospodársky rozvoj považovali aj novozvolení štatutári obce za záležitosť štátu. Z tohto nelichotivého východiskového stavu sa začína odvíjať prerod obce do dnešného stavu, keď v obci nie je

---

¹⁶ Časť textu tejto kapitoly bola publikovaná v diele Alexandra Mušinku a Miroslava Polláka: Darí sa, OZ Krásny Spiš, Levoča 2018.

¹⁷ Dôležitosť starostu a poslancov obecných zastupiteľstiev je zdôraznená napr. v diele Michala Páleníka a kol.: Sociálny systém, skutočnosť a vízia, Inštitút zamestnanosti, Bratislava 2014, s. 91.

zamestnaný už iba ten, ktorý sa akejkol'vek práci vytrvalo bráni a vyslovene ju nechce. Ako k tomuto obratu obce, v ktorom má svoje miesto obecná firma aj zelená ekonomika, došlo?

Na začiatku si nové vedenie obce povedalo, že základom sú vzťahy medzi ľuďmi. Rozhodli sa dať tieto vzťahy do poriadku. Povedali si, že bez toho, aby sa ľudia stretávali, nič v obci sa nemôže podariť.

Prvým projektom v obci bolo okrášlenie obce veľkými sochami. Projekt bol výsledkom spolupráce obce s mimovládnu organizáciou sídliacou v obci. Obec zabezpečila drevo, mimovládna organizácia (SPIŠ - Združenie pre obnovu a rozvoj regiónu) sa postarala o občerstvenie (guláš a pivo). Očakávaním bolo vytvorenie jednej sochy. Výsledkom bolo 12 sôch. Vďaka dobrej propagácii sa akcie zúčastnilo 550 z 800 obyvateľov obce.

Nadšenie obyvateľov bolo treba udržať, a preto obec uskutočňuje každý rok pravidelne opakujúce sa

celoobecné kultúrne aktivity, z ktorých najväčšie a najznámejšie sú Harhovské čudá a zábaviská. Na týchto akciách sa stretávajú všetci obyvatelia obce, aj jej návštevníci, Slováci aj Rómovia a vznikajú spoločné nápady na ďalšie nové podujatia v prospech ľudí, žijúcich v obci.

Riešenie biednej životnej situácie Rómov patrilo k prvým úlohám obce. Starosta sa pustil do neľahkej úlohy vysporiadania pozemkov. Zlepšenie bývania Rómov sa stalo kľúčovým bodom k zlepšeniu ich života a toto pravidlo ostáva v platnosti aj dnes pre nové mladé rodiny. Bolo treba rýchle konať a používať aj neštandardné metódy práce a vyjednávania. Jednou z podmienok bolo odstránenie čiernych príbytkov. Starosta odkupoval pozemky od pôvodných majiteľov za nie veľké ceny. Platby v katastri platila obec, ktorá finančne vypomáhala kupujúcim Rómom (kvôli vtedajším vysokým úrokom v bankách) a dohodla s nimi splátkový kalendár. Do 5 rokov boli bezúročné pôžičky splatené. Tým sa vzťahy medzi Rómami a Nerómami zlepšili a obec získala skúsenosť a poučenie, že keď sú problémy neštandardné, aj riešenia treba hľadať neštandardne.

Prvou sériou projektov pre Rómov boli rôzne kurzy, školenia a rekvalifikácie. Rómom bolo treba naučiť včas ráno vstávať, byť dochvilný a dodržiavať disciplínu a pravidlá. V období vysokej nezamestnanosti nebol veľký záujem o rómsku pracovnú silu a Rómovia vyškolení v rekvalifikačných kurzoch organizovaných úradmi práce ostávali naďalej nezamestnaní.

Vedenie obce pochopilo, že prácu musí poskytnúť Rómom samotná obec. Toto rozhodnutie je vážnou zmenou v myslení obce, v jej prístupe k vlastným občanom a v živote obce vôbec. Všetky projekty, ktoré obec realizovala, boli pre Rómov aj Nerómov spoločne. Rómom obec presviedčala a Nerómom príležitosti ponúkala. Účastníci projektov našli svoju hrdosť, sebauplatnenie a sebaistotu. Problémom stále ostalo nájsť skutočnú prácu. Aktuálna otázka znela: ako založiť obecnú firmu, aby sa udržala nadhlo, nie iba na 2 roky, kým ju štát alebo projekt podporuje? Bolo jasné, že taká firma musí pomáhať rozvoju obce a obec musí pomáhať firme. Riešenie jasne formulovaného zadania bolo treba naplánovať.

Obec Spišský Hrhov sa stala prvou obcou na Slovensku, ktorá v spolupráci s ETP Slovensko pripravila plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce¹⁸. Všetky aktivity a plány obecnjej firmy boli a sú v súlade so spomenutým plánom rozvoja obce, ktorý bol periodicky aktualizovaný (poslednýkrát v roku 2017) a schvaľovaný v obecnem zastupiteľstve. Pre obdobie rokov 2017 až 2023 bol plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja schválený všetkými poslancami 30. 10. 2017.¹⁹ Obec vedela, že ak sa bude obecná firma rozvíjať 5 rokov podľa schváleného plánu, firma prežije a rozvoj obce bude tiež garantovaný. Skrátka, obecná firma sa stane udržateľnou.

---

¹⁸ Túto povinnosť kladie obciam a mestám zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja.

¹⁹ Obec bola ťahúňom pri vypracovaní Plánu komplexného sociálno-ekonomického rozvoja na úrovni klastra/mikroregiónu pre obce Spišský Hrhov, Domaňovce, Dolňany, Klčov, Nemešany, Baldovce, Bugľovce. Tento strategický rozvojový dokument bol finalizovaný v máji 2019.

Všetky externé práce a zákazky pre cudzie (nie domáce z obce) firmy prevzala na seba obec a obecná firma. Príkladom sú stavebné práce – budovanie chodníkov a ciest, kanalizácia, plynofikácia či osvetlenie. Keďže aj takéto práce a príležitosti raz skončia, bolo treba uvažovať čo ďalej. Prirodzeným rozhodnutím bola oblasť stavebníctva a pomoc pri spracovaní odpadového dreva, čiže výroba štiepok a peliet. Tie môžu napomôcť pri znižovaní nákladov na výrobu tepla. Obecná firma sa stala od začiatku ekonomicky sebestačnou a nestratovou, navyše pomohla ušetriť peniaze aj obci.

Celkový prínos obecnej firmy možno rozpísať v niekoľkých bodoch:

- finančný zisk pre samotnú firmu a tiež pre obec,
- vytvorenie nových pracovných miest, čiže zníženie nezamestnanosti v obci,
- zlepšenie životných podmienok Rómov v obci, zlepšenie bývania, doplnenie sociálnych zariadení ako napr. kúpeľňa.

Ak Rómovia nemali peniaze na rekonštrukciu svojho bývania, ako zamestnanci obecnej firmy si dlžobu odpracovali, taktiež materiál potrebný na zlepšenie bývania mohli odrobiť. Pravdou je, že nie všetci Rómovia sa v obecnej firme uplatnili. Aj tu bola fluktuácia, keďže niektorí šikovní boli zároveň nedisciplinovaní. Obecná firma nemá ambície dať každému prácu, ale v prvom rade tým, ktorí si ju nevedia nájsť, alebo chcú pracovať iba v obci (niektorí Rómovia sa vrátili zo vzdialených prác späť do Hrhova, lebo sa tu cítia lepšie).

Výraznou pomocou pre obec a obecnú firmu poskytoval okresný úrad práce. Osvedčila sa metóda dobrých príkladov. Rómovia postupne preberali na seba aj ťažšie a náročnejšie práce. Ľudia videli ich výsledky, pretože postavili kvalitné obecné byty. Na základe ich dobrého mena si ich začali občania objednávať na stavbu svojich súkromných domov (nezabudnime, že obec sa dvojnásobne rozrástla). Rómovia získavali benefity aj mimo obecnej firmy, čím si vylepšili svoje bývanie a zlepšili život svojich rodín.

Obec predávala svoje pozemky, čo vyvolalo veľký stavebný rozmach. Obecná firma postavila niektoré domy na kľúč, pretože už vedela zabezpečiť vlastných odborníkov na všetky remeselné a stavebné profesie. Filozofiou obecnej firmy sa stalo pravidlo, že neexistujú žiadne rozdiely medzi zamestnancami firmy. Každý má rovnaké výhody aj povinnosti. Firma navyše prijala aj niektoré špecifické opatrenia. Príkladom je, že ak chce niekto pracovať v obecnej firme, jeho deti musia chodiť do školy a nie poza školu.

Obec podporuje základnú školu tak, že patrí medzi najlepšie v Prešovskom kraji, napriek tomu, že z 300 detí je 52 % rómskych, medzi ktorými sú aj deti z osady Rožkovce, ktorá patrí susednej obci Doľany. Kvôli garancii vyššej kvality výuky vytvorila obec Spišský Hrhov 1. triedu pre rómske deti v Rožkovciach tak, aby rodičia mali s nimi bližší kontakt a aby deti získali základné hygienické návyky, disciplínu a praktickú znalosť slovenského jazyka. Po takejto príprave sú deti pripravené zvládnuť štúdium v 2. a v 3. ročníku v škole v Spišskom Hrhove bez problémov.

V roku 2018 mala obec Spišský Hrhov 1 520 obyvateľov (v roku 2016 podľa webovej stránky obce mal Spišský Hrhov 1 496 obyvateľov), z toho asi 400 Rómov a v obci je 6 % nezamestnanosť. Záujem o bývanie v obci rastie a realitné kancelárie potvrdzujú dopyt o domy v obci, pričom ich cena rastie. Je to aj dôsledok blízkosti okresného mesta Levoča, ktoré je vzdialené iba 6 km autom alebo 5 km bicyklom. Obec začína zažívať opačný efekt. Ľudia začínajú byť rozmazaní a leniví. Počet obyvateľov je veľký, hrozí strata pôvodného vidieckeho charakteru obce, a preto v najnovšom aktualizovanom pláne hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce je napísané nové krédo občana: „Ak chcem žiť dobre v Spišskom Hrhove, musím pre to niečo urobiť.“

Budúcnosť prinesie obci nové šance a príležitosti, pretože Rómovia už vedia kľasť dôraz na vzdelanie. V obci už sú vyštudovaní rómski stredoškólační aj vysokoškólační (štyria).

3.1.1 Niekoľko doplnujúcich poznámok k obecnej firme

Činnosť obecnej firmy je zameraná hlavne na stavebníctvo, prevádzku obecného kúpaliska, výstavbu a sprevádzkovanie pálenice, úpravu zelene, sušenie ovocia a bylín, upratovacie práce a čistenie, výrobu brikiet a peletiek, organizáciu festivalov a kultúrnych a spoločenských podujatí (napr. Harhovské čudá a zábaviská). Obecná firma ponúka vlastných remeselníkov iným obciam a firmám za dohodnutú odplatu.

Pre obec je výhodou zadať zákazky z verejných finančných zdrojov priamo obecnej firme, v ktorej má obec

100 % účasť. Vďaka tomu obec ne stráca čas a vyhýba sa administratívnym ťažkostiam súvisiacich s verejným obstarávaním. Objednávky z iných obcí alebo verejných inštitúcií sú však naďalej administratívne náročné.

Zisk obecnej firmy je prerozdelený do potrieb rozvoja samotnej firmy alebo je nasmerovaný pre ďalšie sociálne služby v obci. Príkladom bol nákup technológie na vnútornú výbavu pálenice.

V blízkej budúcnosti bude obecná firma vyťažená výstavbou nových obecných bytoviek.

Nekonfliktný chod obecnej firmy je zabezpečený aj zvykom, podľa ktorého sa výplata odovzdáva vždy v piatok po pracovnej zmene, ako preddavok na mzdu²⁰.

Podľa sociálneho programu obce všetci v obci musia pracovať. Túto podmienku obec naplňa tak, že každému záujemcovi o prácu vie nájsť príležitosť vďaka doterajším skúsenostiam, príležitostiam a v neposlednom rade aj vďaka spolupráci s úradom práce a maximálne výkonnej zručnosti, ako využívať jednotlivé paragrafy zákona o službách zamestnanosti²¹ a zákona o sociálnych službách²².

Obecná firma zamestnáva podľa príležitosti, možnosti, záujmu a dopytu cca 30 až 50 ľudí.

---

²⁰ <https://www.iz.sk/kalkulacka/otazky>; § 130 Zákonníka práce

²¹ Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti.

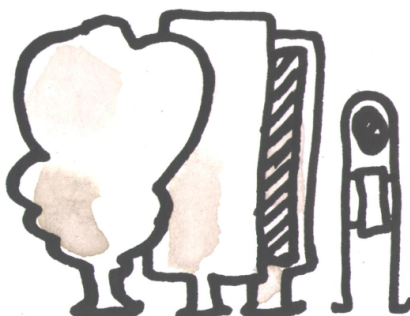
²² Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách.

3.1.2 Odporúčania starostu obce Spišský Hrhov

1. Plánovacie dokumenty obce berieme vážne (napr. plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce). „Mojím volebným programom je obsah týchto dokumentov. Na čo mám vymýšľať niečo iné?“
2. Snažíme sa, aby všetci ľudia v obci boli spokojní.
3. Robíme si prieskumy názorov občanov.
4. Podľa regionálneho prieskumu až 99 % starostov Spiša povedalo, že ich najviac trápi nezamestnanosť občanov. Zároveň na riešenie tohto problému nevyčlenili peniaze, pretože to je podľa nich starosť štátu. Čiže svojím postojom a správaním potvrdili, že ich tento problém v skutočnosti netrápi. Nás v Spišskom Hrhove tento problém trápi naozaj.
5. Dedina sa má správať ako dobrý hospodár. Každý starosta sa rád pochváli, aká stará je jeho obec. Je to dôkaz, že tu stále žili ľudia a tiež, že prežili až dodnes. Takže aj dnes treba využívať vnútorné obecné zdroje - ľudské, prírodné, kultúrne, historické, ekonomické. Napr. na začiatku sme si uvedomili, že frekventovaná cesta cez obec je naším prvým zdrojom, a tak sme postavili pri ceste obecný obchodík na syry, klobásy.
6. Na začiatku sme obecnú firmu založili kvôli podpore zamestnanosti v obci. Neskôr prišlo jej využitie pre všestranný rozvoj obce.
7. Obec spolupracuje s mimovládnyimi organizáciami. Remeselne zruční občania (niektorí zamestnaní v obecnej firme, iní sú z mimovládnych organizácií) zvíťazili v Kežmarku na medzinárodnom podujatí

Európskych ľudových remesiel. Svojou návštevou ich poctili aj anglická kráľovná a japonský princ.

8. Starostovia z iných obcí nám závidia a hovoria: „Vám sa robí dobre, keď máte takých dobrých ľudí.“ Každý rok sa v obci koná asi dvadsať rôznych aktivít, ktoré sa stále opakujú. Tohto roku pribudla nová s názvom Ulicovce. Neznamená nič iné, ako že každá ulica musí urobiť niečo pre celú ulicu alebo aj celú obec a všetkých jej obyvateľov.
9. Štátne pedagogicko-psychologické centrum posielalo rómske deti do špeciálnych škôl. Pomohli sme v obci zriadiť súkromné centrum pedagogicko-psychologického poradenstva. Nemuseli sme. Nie je to povinnosť obce. Teraz ho navštevujú rodičia a učitelia zo širokého okolia. A rómske deti chodia do bežných, štandardných základných škôl.
10. Riešime všetky problémy, ktoré sa týkajú našich občanov. Keď sú problémy, štartujeme. Príkladom bolo pedagogicko-psychologické centrum. Podľa iných starostov je to problém štátu. Podľa nás ľudia, ktorých sa týka problém, žijú v našej obci, čiže je to náš problém.

11. Každý nápad, s ktorým príde niekto na obecný úrad, realizujeme. Až potom sa ukáže, či je nápad dobrý. Príkladom uleteného nápadu bol pochod za práva kôz a oviec. Dôvodom realizácie všetkých nápadov je a) aktivizácia občanov obce a b) motivácia občanov. Príkladom nepresvedčivého nápadu bolo čítanie rozprávok pre deti po večeroch. Nápad bol taký úspešný, že vydržal 7 – 8 rokov.
12. Urobili sme si v obci vlastný vodovod aj kanalizáciu, aby sa peniaze v obci viackrát otočili, kým odtečú.
13. Máme novopostavených 90 obecných bytov. Keďže sú nové, aj odtiaľ má obec malý príjem.
14. Snažíme sa vytvoriť systém, aby bol v obci podporený cestovný ruch. V spolupráci so ZŠ a mimovládnyimi organizáciami príde na voľnočasové ekologické aktivity 3 000 žiakov ročne z cudzích obcí a miest.
15. Tieto rady a myšlienky sa ťažko presadzujú v zaostalých regiónoch (napr. v najmenej rozvinutých okresoch), lebo starostovia nie sú motivovaní a neexistuje nikto, kto by ich vhodne koordinoval. Napriek tomu, že peniaze a ľudské zdroje by na to boli. Zaostalé regióny sú preto také zaostalé, lebo tí najšikovnejší z nich odišli.
16. Treba zmeniť myslenie ľudí. „Začnite vymýšľať a pracovať tam dole, kde žijete. Zhora to nik neurobí. Žiadajte od svojich poslancov a starostov aktívne riešenie lokálnych problémov.“²³ Príkladom

---

²³ Táto myšlienka je zdôraznená aj v diele Michala Páleníka a kol.: Sociálny systém, skutočnosť a vízia, Inštitút zamestnanosti, Bratislava 2014, s. 91.

je čistenie lesov. Dá sa zabezpečiť tak, že celá ekonomika vyjde na nulu. Ak sa využije podpora z úradu práce, práve tá podpora môže byť plusom pre obec. Nechápem, prečo to obce nevyužívajú.

3.1.3 Základná škola v Spišskom Hrhove

Približne pred desiatimi rokmi sa stal riaditeľom základnej školy v Spišskom Hrhove Peter Strážik, ktorý rozbehol množstvo aktivít a rozkýval všetkých učiteľov a žiakov. K jeho cti a pochvale patrí dodať, že doteraz s tým neprestal. Na škole sa chová podobne ako starosta Vladimír Ledecký v obci. Sú kompatibilní. ZŠ v Spišskom Hrhove je zameraná na ekológiu a prednostne sa snaží rozširovať vedomosti a vzťah žiakov k životnému prostrediu, prírode, prírodným zdrojom a ich ochrane a udržateľnosti.

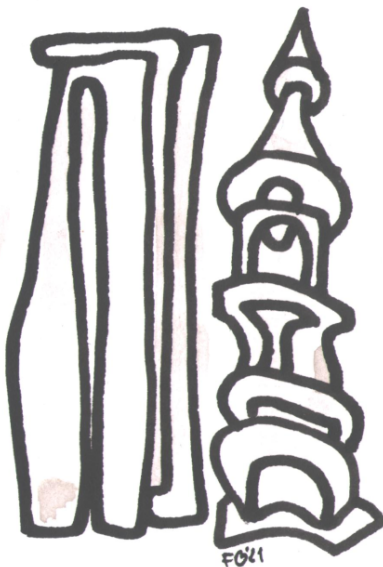
- ZŠ má 300 žiakov, z toho 52 % sú rómski žiaci zo Spišského Hrhova a z osady Rožkovce, ktoré sú časťou susednej obce Doľany.
- ZŠ bola pred deviatimi rokmi prvou školou na východnom Slovensku s inkluzívnym vzdelávacím programom. Do tohto programu implementovali rómske kultúrne špecifiká a do celého učebného procesu zapájajú rodičov rómskych žiakov. Súčasťou je celodenný vzdelávací systém do 17.00 h popoludní tak, aby mali žiaci aktivity aj po ukončení dennej školskej výuky a aby boli pod pedagogickým dozorom.
- ZŠ hľadá a využíva všetky možné alternatívne formy získavania finančných zdrojov a treba povedať, že to robí úspešne. Za posledných osem

rokov realizovali projekty z fondov EÚ aj z iných zdrojov za viac ako 800 000 eur. ZŠ uskutočňuje každý rok tri až štyri projekty.

- Vzhľadom na sídlo školy (poľnohospodársky vidiek) je záujmom školy viesť žiakov k farmárčeniu a udržať u nich spojenie s pôdou a s prírodou. Žiaci poznajú 80 bylín, ktoré pestujú v školskom areáli, venujú sa včelárstvu a prehlbujú znalosti ochrany prírody a všetkého živého v nej.
- ZŠ spolupracuje s Fakultou architektúry Mendelovej univerzity v Brne, ktorá im pomohla vytvoriť architektúru školského prostredia vrátane skleníka, jazierka, pekárničky na domáci chlieb či zachytávačov na vodu. Pôvodný dvor s trávou je dnes premyslene využitý na praktické učenie.
- ZŠ uskutočňuje vzdelávacie pobyty (celodenné výlety) pre detských návštevníkov zo Slovenska aj z iných krajín Európy, čo je tiež príjmom školy (cena je 8 eur/deň). Za posledné tri roky navštívilo školu viac ako 5 000 žiakov a študentov zo Slovenska, Nemecka, Poľska a Turecka v rámci európskeho výmenného vzdelávacieho programu Comenius programme. Ďalší príjem školy je z predaja sviečok zo včelieho vosku, sušeného ovocia a bylínok.
- ZŠ má špeciálne učebne, napr. na spracovanie bylín a ich ochutnávanie (každý žiak má svoj hrnček na pitie čajov). Na dvore sú postavené hmyzie domčeky, ktoré sú pomôckou pri učení o nepoužívaní postrekov.
- Od 5. ročníka pripravuje škola žiakov, aby spoznali históriu a geografiu obce tak, aby ju dokázali

prezentovať aj v anglickom jazyku a mohli sprevádzať zahraničných turistov po obci.

Obec Spišský Hrhov a ZŠ v Spišskom Hrhove sú vzorovým príkladom šetrného, premysleného a múdreho využívania vnútorných zdrojov obce a jej obyvateľov tak, aby každý obyvateľ obce mohol vymýšľať a realizovať svoje sny a nápady vo svoj prospech a v prospech celej obce.

3.2 Obec Raslavice²⁴

Obec Raslavice v okrese Bardejov má 2 720 obyvateľov, z toho 423 Rómov. K významnej menšine patria aj seniori, ktorých je 454. Tieto dve skupiny zraniteľných obyvateľov predstavujú cieľovú skupinu záujmu samosprávy obce a osobitne starostu obce. Aktívny Marek Rakoš bol prvýkrát zvolený 15. novembra 2014 a v roku 2018 bol znovuzvolený, takže v súčasnosti pôsobí vo funkcii starostu obce svoje druhé volebné obdobie.

Po voľbách 2014 mala obec 270 nezamestnaných, a preto sa vytváranie pracovných miest stalo prvou hlavnou úlohou starostu. V priebehu rokov 2015 až 2017 bolo v obci vytvorených 79 nových pracovných miest. Starosta si uvedomil, že doterajšia činnosť v sociálnej oblasti nezlepší postavenie občanov. Rozhodol sa hľadať nové možnosti a významne zlepšil spoluprácu s okresným úradom práce v Bardejove.

Sociálnu a ekonomickú situáciu v obci je nevyhnutné riešiť komplexne a s dlhodobým plánom presahujúcim jedno volebné obdobie. Súčasťou tohto plánu sú aj aktivity v oblasti zelenej ekonomiky, z ktorých sú už niektoré úspešne naštartované a ďalšie sú v procese prípravy.

Filozofia Mareka Rakoša k zlepšeniu života všetkých občanov v obci sa dá skrátene popísať tromi princípmi:

- svojpomocne, čiže naučiť sa v obci robiť sami a za menej peňazí,

---

²⁴ Časť textu tejto kapitoly bola publikovaná v diele Alexandra Mušinku a Miroslava Polláka: Darí sa, OZ Krásny Spiš, Levoča 2018.

- nie konkurenčne proti niekomu, čiže nevytláčať existujúce aktivity súkromníkov a firiem, ktorým sa darí,
- robiť to, čo nefunguje a to, čo treba, čiže uskutočňovať chýbajúce aktivity, ktoré sú pre obec prospešné; prospešné neznamená nevyhnutne aj ziskové.

Ak sa tieto princípy oprú o metódu vytrvalosti, logickej postupnosti a nadväznosti aktivít, úspech nadšeného a pracovitého Mareka Rakoša je istý. A jeho úspech je úspechom pre všetkých obyvateľov Raslavíc.

Spôsob realizácie dobrých nápadov možno ukázať na starostlivosti o seniorov (vrátane rómskych) v obci. Pre túto početnú sociálne znevýhodnenú skupinu bol zriadený denný stacionár (vytvorených 5 nových pracovných miest), so zabezpečenou dopravou pre dôchodcov. Neskôr bola zriadená opatrovateľská služba (18 nových pracovných miest), ktorá okrem iného roznáša obedy navarené v obecnej vývarovni. Zeleninu do obecnej vývarovne

(2 nové pracovné miesta), ktorá už slúži aj materskej škole a zamestnancom obce, poskytuje miestna farma, ktorá je súčasťou obecného sociálneho podniku (30 nových pracovných miest).

Nápadom do budúcnosti je zriadenie obecného kompostoviska (2 nové pracovné miesta), ktoré uzavrie biologický kolobeh poskytovania sociálnych služieb, pretože jeho produkt bude využitý na farme a vo fóliovníku, ktorý je už rozostavaný. Ďalšou plánovanou výpomocou pre obyvateľov bude zriadenie obecnej práčovne. Tento príklad popisuje nielen prístup sociálneho charakteru riešenia problémov a ťažkostí znevýhodnených občanov obce, ale aj zapojenie činnosti z oblasti zelenej ekonomiky v prospech občanov.

Ďalšou ukážkou je prístup k rómskym obyvateľom v obci a spôsob realizácie pomoci, ktorá nie je ani slepým darom, ani ponižujúcim zaobchádzaním. Z celkového počtu 423 Rómov v obci majú iba štyria ukončené stredoškolské vzdelanie. Všetci štyria pracujú ako asistenti učiteľov v základnej škole a sú vzorom pre rómskych žiakov, ktorí majú študijné rezervy. V obci obnovuje svoju činnosť komunitné centrum, ktoré má troch zamestnancov. Cieľom starostu je zabezpečiť výchovný a vzdelávací proces tak, aby rómska mládež získala v budúcnosti vysokoškolské vzdelanie. Úlohou je preto začať s výchovou takej generácie Rómov, ktorá sa bude vedieť o seba postarať sama.

Dospelým Rómom sa obec snaží vytvárať pracovné príležitosti v sociálnom podniku a v rámci aktivít miestneho hospodárstva, napríklad v stavebnej činnosti a vo

výrobe zámkovej dlažby (štyri pracovné miesta). Zberný dvor vykonáva zber a triedenie separovaného odpadu aj pre 20 okolitých obcí (sedem pracovných miest).

Obec pomohla vysporiadať stavebné pozemky v rómskej osade a v jej susedstve, čo je predpokladom pre svojpomocnú výstavbu nových domov v spolupráci s neziskovou organizáciou ETP Slovensko.

Zvýšenú individuálnu starostlivosť o pôžičky a dlžoby rómskych občanov poskytujú sociálni pracovníci obce v spolupráci s terénnymi sociálnymi pracovníkmi. Táto starostlivosť je ochranou pred osobnými bankrotmi a rodinnými krízami. V priebehu rokov 2015 a 2016 boli znížené dlžoby voči obci o 4 000 eur.

Preventívnu zdravotnú pomoc v rómskej osade poskytuje organizácia Zdravé regióny, ktorá zamestnáva jednu rómsku asistentku zdravia a obec zamestnáva ďalšie dve rómske zdravotné osvetárky. Vidieť, že aj prácu obce v prospech rómskych občanov vyplňajú aktivity zelenej ekonomiky.

Kľúčovou aktivitou zmeny v obci (okrem samotného zvolenia nadšeného starostu) bolo rozhodnutie založiť obecný podnik, ktorého úlohou je výkon ekonomických aktivít v prospech obce a poskytovanie vybraných sociálnych služieb občanom priamo v obci.

Sociálny obecný podnik bol v Raslaviciach založený 15. 5. 2015. Jeho hlavná pôsobnosť je rozvrhnutá v troch oblastiach: poľnohospodárstvo (15 pracovníkov), stavebníctvo (12 pracovníkov) a autobusová doprava (jeden pracovník). Okrem toho zamestnáva obecný podnik dvoch

pracovníkov v administratíve. Po právnej stránke je obecný podnik spoločnosťou s ručením obmedzeným a jeho plný názov je Obecné služby Raslavice, s. r. o. Z tridsiatich zamestnancov je 13 Rómov. V oblasti poľnohospodárstva sa podnik zameriava na pestovanie zeleniny. Na prenajatých plochách 10 ha sa pestujú zemiaky, mrkva, petržlen, cibuľa, cesnak, cvikla a kaleráb. Obecný podnik má zabezpečený odbyt svojich produktov. Okrem domácej Obecnej vývarovne v Raslaviciach je to ZŠ a MŠ v Raslaviciach, reštaurácie a vývarovne v okresoch Bardejov a Prešov, Bardejovské kúpele, domovy sociálnych služieb v okresoch Bardejov a Prešov. Občania Raslavíc si môžu kúpiť zeleninu z obecnej firmy v obecnej tržnici v centre obce.

V stavebnej činnosti obecný podnik svojpomocne rekonštruoval materskú školu, kapacitne ju rozšírili na štyri triedy pre 90 detí, v areáli základnej školy položil asi 1 000 štvorcových metrov zámkovej dlažby, zatepil hospodársku budovu, vymenil okná, rekonštruoval strechu základnej školy a ďalšie aktivity.

Obecný podnik začal hospodáriť s plusovým hospodárskym výsledkom. Za rok 2015 to bolo 18 855 eur a v roku 2016 bol vytvorený zisk 14 959 eur. V rokoch 2017 a 2018 bol obecný podnik v stratách (1 883,58 eur, resp. 36 752,66 eur), ale v roku 2019 mal zisk 3 913,64 eur.

Aktivity zelenej ekonomiky môžeme zosumarizovať nasledovne:

- činnosti zberného dvora pri dotriedňovaní komunálneho odpadu pre 21 obcí (vrátane Raslavíc),
- činnosť poľnohospodárskej farmy v rámci obecného podniku so zameraním na pestovanie zeleniny,

pričom časť zeleniny odoberajú obecná vývarovňa, jedáleň ZŠ a MŠ.

Plánované aktivity zelenej ekonomiky do budúcnosti:

- výstavba fóliovníka,
- výstavba kompostoviska,
- spracovanie dreveného odpadu a výroba peletiek alebo brikiet a následné využitie pre vykurovanie obecných priestorov.

Cieľom všetkých aktivít v obci, vrátane zelenej ekonomiky, je sociálny a integračný prínos. Tento prínos sa dosiahne hľadaním priestoru pre uplatnenie dlhodobo nezamestnaných občanov, zmenou spoločenského statusu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie na zamestnaných občanov, budovaním pracovných návykov a rozvojom nových zručností, schopností a vedomostí zamestnancov a zvýšením životnej úrovne a postavenia v spoločnosti. Ak sa budú Rómovia aktívne zapájať do rozvojových aktivít v obci, budú väčšinou vnímaní ako rovnocenní partneri, ktorí prispievajú k rozvoju obce a spoločnosti a nie sú len jej pasívnou súčasťou.

Starosta Marek Rakoš je presvedčený, že keď budú mať ľudia z Raslavíc prácu, zvýši sa ich životná úroveň, posilní to rodiny, zlepši sa výchova mladej generácie a výsledkom bude lepšie spolužitie všetkých obyvateľov obce.

3.2.1 Ďalšie čítanie

- <http://www.teraz.sk/slovensko/raslavice-zamestnanost-romovia/176533-clanok.html>
- <https://presov.korzar.sme.sk/c/8119614/raslavice-ukazuju-ako-zamestnat-romov-a-zaroven-vybudovat-infrastrukturu.html>
- <http://www.nro.vlada.gov.sk/aktuality/workshop-sirenia-dobrej-praxe-v-oblasti-socialneho-podnikania/>
- <http://www.teraz.sk/fotodennik/obecny-podnik-v-raslaviciach/160022-fotografia.html>
- <https://komentare.sme.sk/c/20625809/pocet-superstarostov-sa-zvysil-o-100-percent.html>
- <https://domov.sme.sk/c/20629720/obec-kde-sa-nestracaju-eurofondy-stavia-wellness-centrum.html>
- <https://domov.sme.sk/c/20629583/byvaly-uradnik-guman-cerpanie-penazi-na-romov-je-ciste-zufalstvo.html>

3.3 Obecná kompostáreň

Nezáleží na tom, či je to tráva, lístie stromov alebo burina. Vo chvíli, keď ich zozbierame a uložíme na kopy, začnú sa meniť na kompost. Deje sa to na lúkach, v lesoch, všade okolo nás. Všetko, čo vyrastie, by sa malo vrátiť späť do zeme. Takto nejako intuitívne uvažuje vnímavý človek nad udržateľnosťou živej zelenej prírody. Odbornejšie sa nad touto témou zamýšľajú Priatelia zeme z rovnomenného občianskeho združenia. Našťastie, nie iba zamýšľajú, ale aj radia a pomáhajú realizovať túto ideu v praxi. Pomáhajú uskutočňovať kompostárne. Ich klientmi sú jednotlivci, organizácie a obce.

3.3.1 Príklad z roku 2006 - obec Raslavice

Vďaka príkladnému triedeniu Rómovia šetria prostredie aj peniaze obce. Na východnom Slovensku sa podaril unikátny projekt. V obci Raslavice miestni Rómovia triedia svoj odpad. Okrem toho, že sa tým v ich osade zvýšila čistota a poriadok, táto aktivita poskytuje jednému z nich

prácu. Projekt, ktorý spolu pripravil vtedajší starosta obce Anton Lamanec a organizácia Priatelia Zeme, sa začal aj vďaka prostriedkom z Európskeho sociálneho fondu.

Do triedenia odpadov sa zapája až 70 percent Rómov, čím sa výrazne znížili náklady obce na odstraňovanie čiernych skládok, ako aj riziko vzniku infekčných ochorení. Zaujímavosťou je, že rómska menšina triedi viac druhov komunálnych odpadov ako väčšinové obyvateľstvo – aj bioodpad. Len vďaka triedeniu a kompostovaniu 30 ton bioodpadov v roku 2006 (z rómskej časti 9,1 ton a z verejnej zelene 20,9 ton) sa znížilo množstvo odpadov odvázaných na skládku o 12,5 %. Vďaka tomu Raslavice ušetrili takmer 52 000 Sk na poplatku za odvoz a zneškodnenie odpadu na skládke. Ak k tomu pripočítame triedenie a recykláciu ďalších druhov komunálnych odpadov, papiera, plastov, skla, ide o významné šetrenie životného prostredia i peňazí v obci. Príkladné triedenie rómskej časti občanov je jedným z dôvodov, vďaka ktorým sa poplatky za odpad v obci nemuseli dvíhať. V dva a pol tisícovej obci žije 350 Rómov.

Okrem osvetu obec motivuje k triedeniu občanov aj ekonomicky. Tí, ktorí triedia, platia poplatok za odpad len 175 Sk, ktorí netriedia, platia dvojnásobok.

Pre efektívne fungovanie triedeného zberu a kompostovania bolo dôležité uskutočniť rôzne informačné aktivity. Nezisková organizácia Priatelia Zeme – SPZ v rámci pomoci usporiadala preto okrem prednášok pre verejnosť, školu, školenia „kompostmajstrov“ aj osvetu „od domu k domu“.

Aj tu Rómov a telesne postihnutých ohrozuje nezamestnanosť a sociálne vylúčenie. *„Pri kompostovaní bioodpadu zamestnávame dvoch občanov – okrem telesne postihnutého aj pracovníka z rómskej osady. Kvôli znižovaniu biologického odpadu na skládke je jeho práca nevyhnutná. Ďalšou výhodou je pre Rómov získanie pracovných návykov, ako aj pocit, že robia niečo užitočné,“* vysvetľuje starosta Raslavíc Anton Lamanec.

„Ak v malej obci ako Raslavice našli prácu dvaja ľudia zo sociálne znevýhodnených skupín, môžeme si predstaviť, koľko pracovných miest by vytvorilo intenzívnejšie triedenie, recyklácia a kompostovanie bioodpadov vo väčších obciach a mestách,“ hovorí Branislav Moňok z Priateľov Zeme a pokračuje, *„recyklácia a kompostovanie vytvárajú podľa štatistík 10-násobne viac pracovných príležitostí ako skládkovanie.“*

Projekt v Raslaviciach je inšpiratívny tím, že ukazuje, ako sa dajú riešiť sociálne problémy pomocou environmentálnych projektov. Zároveň plní legislatívne povinnosti obce – zákaz zneškodňovania zelených bioodpadov a povinnosť znižovať biologicky rozložiteľné odpady na skládkach. Je aj ukázkou, ako sa dajú zmysluplne využívať eurofondy. Tento projekt bol zaradený medzi ukážkové príklady v rámci celoeurópskeho kompostovacieho projektu Growing with Compost.

Priatelia Zeme – SPZ veria, že príklad z Raslavíc zaujme aj ostatné slovenské obce, ktoré platia príliš veľa za odvoz odpadu, majú problém s čiernymi skládkami a vysokú nezamestnanosť medzi rómskou populáciou.

3.3.2 Príklad z roku 2013 - mesto Myjava

Mesto Myjava začalo prevádzku kompostárne oznamom svojim obyvateľom.

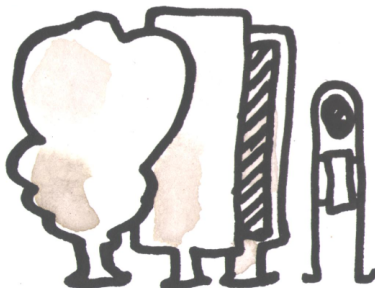
MYJAVA, 10. 10. 2013 - Mesto Myjava oznamuje verejnosti, že mestská kompostáreň v areáli spoločnosti Brantner Slovakia, s. r. o. začala svoju prevádzku. Tým pádom je možné tu odovzdávať biologicky rozložiteľný odpad na spracovanie, podmienky sú rovnaké, ako pri odovzdávaní odpadu do zberného dvora. Kompostáreň bude odoberať odpad vždy v pondelok a stredu od 8.00 do 16.00 h a v sobotu od 8.00 do 12.00 h. Pracovník kompostárne preberie dovezený biologicky rozložiteľný odpad od fyzickej osoby s trvalým pobytom v meste Myjava pri preukázaní sa občianskym preukazom. Biologicky rozložiteľný odpad odoberie od občana prevádzkovateľ kompostárne Správa majetku Mesta Myjava, s. r. o. bezplatne. Podmienky prevzatia odpadu sú nasledovné:

- Prepravu biologicky rozložiteľného odpadu si zabezpečuje pôvodca odpadu na vlastné náklady.
- Biologicky rozložiteľný odpad nesmie obsahovať iný druh odpadu!
- Biologicky rozložiteľný odpad si z dopravného prostriedka vyloží pôvodca odpadu na miesto určené zodpovedným pracovníkom kompostárne.
- Dovezené haluze (orez) nesmú byť dlhšie ako 2 m, ak sú dlhšie, treba ich vopred skrátiť.
- Do kompostárne môžu občania odovzdať:
a) haluzovinu, piliny, kríky, b) lístie, c) trávu, d) seno, e) odpad zo záhrad (uschnuté kvety, vňať a pod.).

Mesto Myjava zároveň oznamuje, že samosprávou stanovený termín a spôsob zberu orezov v rámci mesta a časti Turá Lúka sa nemení!

3.3.3 Ďalšie čítanie

- <http://www.priateliazeme.sk/spz/titulka>
- <http://www.priateliazeme.sk/spz/ako-kompostovat/v-obci>
- <http://www.raslavice.sk/obecny-urad/odpadove-hospodarstvo/-vdaka-prikladnemu-triedeniu/>
- <http://stara.myjava.sk/kompostaren-funguje-mozete-odovzdavat-odpad/>
- <http://www.kompost.sk/files/kompostovacia-studia-A4-13.pdf>

3.4 OZ PRO TORNENSIS

Občianske združenie PRO TORNENSIS (združenie) bolo založené v júni 2000 s cieľom posilnenia kultúrnej, sociálnej a hospodárskej identity obce Turňa nad Bodvou a jej plnohodnotnej integrácie do širšieho regionálneho celku. Združenie sa od svojho počiatku zameralo na aktivity regionálneho rozvoja na báze endogénnych zdrojov. Neodmysliteľnou činnosťou združenia je posilňovanie sociálneho kapitálu, sebestačnosti a rozvoj mäkkých (projektových, komunikačných a sociálnych) zručností.

V roku 2000 združenie zahájilo aktivity na vybudovanie a prevádzkovanie dielní ľudových remesiel. V týchto aktivitách pokračuje dodnes. Základy sú vytvorené pre tieto remeslá: košíkárstvo, hrnčiarstvo, tkáčstvo, kožiarstvo, kováčstvo a drevorezbárstvo. Cieľom aktivít združenia v remeselných činnostiach je rozvoj a podpora a udržanie remesiel, ale aj rozvoj jemnej motoriky najmä u školskej mládeže.

Združenie od svojho vzniku realizuje každý rok niekoľko projektov, ktoré sa orientujú na sociálnu, ekonomickú a národnostnú menšinovú problematiku. Združenie postupne zrekonštruovalo vidiecky dom vo vlastníctve obce, ktorý je centrom väčšiny aktivít a slúži ako remeselný polyfunkčný dom s dielňami a administratívnou časťou na rôznorodé komunitné aktivity s celoročnou prevádzkou.

Od roku 2004 sa združenie venuje vytváraniu pracovných príležitostí pre obyvateľov Turne nad Bodvou z prostredia marginalizovaných rómskych komunít. Napríklad v roku 2006 v rámci projektu Podme spolu bolo 25 rómskych rodín zapojených do pestovateľských a chovateľských farmárskych aktivít. Cez dobrovoľnícku službu a aktivačné práce vyrábali Rómovia výrobky tradičných remesiel (košíky z vrbového prútia, drevené lyžice, stoličky z dreva, tkané výrobky z ľanu).

V roku 2010 vytvorilo združenie trinásť pracovných miest na zber a spracovanie bioodpadu v obci a zároveň zapojilo 350 rodín v obci do triedenia bioodpadu a jeho kompostovania.

Cieľom projektu Zvyšovanie energetickej sebestačnosti regiónu Údolia Bodvy bolo šíriť a využívať informácie na znižovanie energetickej náročnosti prevádzky najmä rodinných domov, bytov a využívanie miestnych, resp. obnoviteľných zdrojov na energetické účely. V rámci projektu sa začala produkcia brikiet a peletiek.

Od roku 2013 organizuje združenie každú sobotu obecné trhovisko, ktoré podporuje miestnych výrobcov a rozvoj miestneho hospodárstva a pomáha zvyšovať

ekonomickú sebestačnosť obce. V roku 2014 dokončilo združenie stavbu pekárenskej pece, ktorá slúži na školiace workshopy a zároveň na praktické využitie.

V rokoch 2015 - 2016 združenie rozvíjalo energetickej sebestačnosti obce. Vytvorilo vzorový solárny panel, ktorý sa využíva pri školeniach zameraných na svojpomocné zhotovenie solárnych kolektorov na prípravu teplej vody. Združenie šíri informácie o výrobe a využívaní brikiet a peliet z druhotných surovín.

Združenie vyvíja množstvo informačných, osvetových, propagačných a tréningových aktivít s dôrazom na presadzovanie hospodárskej sebestačnosti komúnit, obcí a mikroregiónov. Táto filozofia združenia prirodzene využíva a presadzuje myšlienky späté s prírodou, prírodnými zdrojmi a ich ochranou a v širšom zmysle s rozvojom a využívaním vnútorných (endogénnych) zdrojov miestnych - ľudských, prírodných a hospodárskych. Zelená ekonomika je tak prirodzenou súčasťou úvah a odporúčaní združenia.

Združenie sa zameriava na posilnenie procesu ekonomickej sebestačnosti obce. Rozvoj obce alebo mikroregiónu zakladá združenie na báze využívania vnútorných (endogénnych) zdrojov. Problém sa dobre ilustruje na porovnaní výdavkov a príjmov v obci: Turňa nad Bodvou má 3 500 obyvateľov, jej celkový rozpočet je cca 2,5 milióna eur ročne, pričom celkový ročný obrat v obci je cca 12 miliónov eur. Pri jednoduchých hrubých prepočtoch vychádza, že množstvo materiálnych a energetických potrieb občanov obce je realizovaných mimo obec, t. j. peniaze často zbytočne z obce odchádzajú. Nezamest-

naní obyvatelia obce by mohli aspoň čiastočne pokryť domáci dopyt po niektorých službách alebo po niektorom tovare. Združenie uvádza pre využitie vlastných zdrojov na lokálnej úrovni tri príklady, s ktorými v súčasnosti experimentuje:

- výroba brikiet, peliet zo slamy, pilín,
- pestovanie húb (hliva ustricová),
- výroba slnečných kolektorov na ohrev vody.

3.4.1 Spracovanie druhotných surovín na kvalitné tuhé palivo - briкеты, pelety

Podľa energetickej koncepcie Košického samosprávneho kraja ročne vzniká v regióne dostatok druhotných surovín vhodných na výrobu peliet a brikiet: asama (pšeničná, repková), kukuričná vňať, šúpolie, odrezky z viniča – najmä v tokajskej oblasti, piliny z gátrov, jalovec po vylúhovaní na borovičku. Z miestne dostupných surovín je možné vyrobiť briкеты, pelety s parametrami konkrétnej certifikácie: výhrevnosť: 16 500 KJ/kg, vlhkosť: max. 12 %, popolnatosť: okolo 6 % v závislosti od pomeru surovín. Zariadenie (drvič, sušička, lis a balička) sa vyrába na objednávku v SR, jeho cena je od 20 000 eur. Takéto zariadenie obsluhované dvoma osobami dokáže za rok

vyprodukovať cca 200 ton brikiet v maloobchodnej predajnej cene 40 000 eur. Lokálna výroba brikiet je vhodná najmä pre obecné podniky s následným využívaním brikiet pre vykurovanie verejných budov (obecný úrad, škola, zdravotné stredisko). V prípade využívania brikiet aj na miestne vykurovanie rodinných domov je ďalším benefitom znižovanie množstva znečisťujúcich látok v ovzduší najmä v obciach s nízkymi priemernými príjmami obyvateľov. Technológiu miestneho spracovania druhotných surovín na kvalitné palivo môžu ďalej využívať farmári pri spracovaní prebytkov slamy, majitelia píl na spracovanie vznikajúcich drevných pilín atď.

Výrobu brikiet je vhodné umiestniť v takej lokalite, kde je ročne k dispozícii aspoň 200 ton surovín (slama, kukuričná vňať, piliny atď.). Ak spotreba brikiet pre jeden rodinný dom je cca 5 ton (1 000 eur), vyrobené množstvo 200 ton postačuje pre cca 40 rodinných domov, alebo aj pre viacero domov, ktoré využívajú briky ako doplnok kúrenia - v krboch. Hrubý prepočet ekonomickej výhodnosti: 2 kg brikiet nahradia energiu 1 m³ zemného plynu. Cena 1 m³ zemného plynu je 0,56 eur a cena 2 kg brikiet je 0,44 eur.

3.4.2 Pestovanie húb (hliva ustricová) pre lokálny trh

Hlivu ustricovú je možné pestovať pre lokálny trh buď v mobilných kontajneroch alebo v upravených priestoroch vybavených vhodnou technikou. Základnými surovinami sú drvená a dezinfikovaná slama zaočkovaná hlivou ustricovou. V SR je dostupné zariadenie, ktorým je mobilný kontajner s vybavením na pestovanie húb na ploche 15 m²

(2,5 m x 6 m), na ktorej je možné mesačne dopestovať 400 až 500 kg čerstvých húb v hodnote 1 000 až 1 500 eur. K výhodám pestovania hlivy ustricovej pre lokálny trh patria:

- získavanie potravín bez nároku na ornú pôdu,
- čerstvá hлива má liečivé účinky,
- replikovateľnosť – vhodná príležitosť pre založenie rodinných firiem.

Na plynulé zásobovanie čerstvými hubami je vhodné mať štyri kontajnery alebo štyri miestnosti na pestovanie. Vtedy môžeme počítať s produkciou 1 600 až 2 000 kg húb mesačne, resp. obratom 4 000 až 5 000 eur mesačne. Na základe priemernej spotreby húb v SR pre odbyt 2 000 kg húb mesačne treba počítať s regiónom s počtom obyvateľov nad 50 000 obyvateľov.

3.4.3 Znižovanie nákladov na energie prostredníctvom výroby solárnych panelov

Energetické náklady na teplo a ohrev teplej vody v rodinných domoch a menších obecných budovách je možné znížiť prostredníctvom nenáročnej lokálnej produkcie solárnych panelov. Cena štandardného setu v obchodnej sieti je od 3 000 eur, náklady na výrobu solárneho panelu s rozmerom 1,6 m² sú cca 150 až 300 eur.

Jednoznačne môžeme konštatovať, že výsledky združenia by boli oveľa väčšie a prospešnejšie pre obyvateľov obce Turňa nad Bodvou, keby samospráva obce bola viac naklonená spolupráci s mimovládnyimi organizáciami vo vlastnej obci.

3.4.4 Ďalšie čítanie

- <https://protornensis.webnode.sk/>
- <https://dennikn.sk/blog/upre-skutocne-romske-riesenia/>
- <https://romovia.sme.sk/c/20180945/stat-moze-urobit-pre-romov-viac-originalne-a-uspesne-slovenske-modely-existuju.html>
- <http://bit.ly/2xEU194>
- https://sgp.undp.org/index.php?option=com_sgpprojects&view=projectdetail&id=16556&Itemid=272

3.5 KOŠAKT

Za občianskym združením KOŠAKT (KOŠické AKTivity) treba vidieť v prvom rade jeho zakladateľa a nosnú postavu Ivana Kovalčíka. Tento nadšenec a milovník prírody a všetkého živého, čistého a zdravého v nej sa rád prechádza so svojím psom po lesoch v okolí Košíc a teší sa z ich krásy a smutný je z množstva odpadkov a čiernych skládok, ale najmä z ľahostajnosti, vandalstva a celkového nešetrného správania mnohých návštevníkov košických lesov. V poslednom čase rozšíril rozsah svojej nespokojnosti aj o samotného majiteľa košických lesov, ktorým je mesto Košice.

Ivan Kovalčík je súkromnou osobou, ktorá sa živí vlastným podnikaním a nie je existenčne nijako závislá od činnosti KOŠAKT-u. KOŠAKT nie je prijímateľom žiadnych grantov z domácich súkromných alebo štátnych dotačných systémov a nevyužíva podporu viazanú na európske štrukturálne fondy alebo iné zahraničné fondy a nadácie. Hlavnou pracovnou metódou KOŠAKT-u je nadšenie a jeho hlavným finančným donormom je samotný zakladateľ Ivan Kovalčík. KOŠAKT má zriadený transparentný účet.

Za začiatok oficiálnej činnosti KOŠAKT-u možno považovať december 2015. V tomto období začalo občianske združenie organizovať dobrovoľnícke aktivity v okolí košickej rekreačnej oblasti Bankov. Hlavným cieľom KOŠAKT-u sa stal čistý Bankov a tento cieľ ostáva stále v platnosti.

V priebehu roka 2016 zorganizovalo občianske združenie veľký počet dobrovoľníckych aktivít a brigád, ktorých cieľom bolo vyčistiť konkrétne časti lesa v okolí

rekreačnej oblasti Bankov neďaleko Košíc. Množstvo dobrovoľníkov čistilo lesné úseky, kosilo trávnaté porasty, strihalo zarastené kríky, odstraňovalo a odvážalo veľké kusy stavebného a komunálneho odpadu samostatne (napr. pneumatiky) alebo vo vreciach (fľaše, konzervy, papier, plasty, oblečenie). Súčasťou čistenia boli aj lesné cesty (napr. Spišská stará cesta) a turistické chodníky. Do spolupráce boli zapojení aj lesní bezdomovci, ktorí významne prispeli nielen vyzbieraním množstva vlastného odpadu, vyprodukovaného za desaťročia, ale aj prácou pri jeho likvidácii.

Prelomovým obdobím bolo vytvorenie partnerstva s Reedukačným centrom na Hornom Bankove a s Mestskými lesmi, a. s. Chlapci z reedukačného centra pomáhali pri odpratávaní odpadu, pri čistení lesa od napadaného dreva, pri kosení trávy a pri vytváraní rekreačných turistických doplnkov z dreva, napr. lavičiek, odpadkových košov, informačných tabúl. Chlapci zametali, fúrikovali, hrabali, prevážali odpad, brúsili hrdzavé železné zábradlia, kosili, fúkali napadané lístie, v zime odpratávali

sneh. Mestské lesy, a. s. pomáhali s odvozom odpadu, čo bez nákladných áut nebolo možné. K dnešnému dňu spolupracuje KOŠAKT s týmito partnermi:

- Mesto Košice,
- Mestské lesy, a. s.,
- Správa mestskej zelene v Košiciach,
- Reedukačné centrum na Hornom Bankove,
- Hotel Bankov,
- Penzión Zlatý jeleň, Košice.

V spolupráci s hotelom Bankov uskutočnil KOŠAKT projekt, ktorého výsledkom je pätnásť veľkých drevených informačných tabúlí, päť odpadových košov, dvadsať lavičiek, desať rázcestníkov a obnova zastávky mestskej hromadnej dopravy – všetko v prostredí Bankova.

Zvláštnou nedokončenou/prerušenou aktivitou KOŠAKT-u je spolupráca s mestom Košice na vyčisťovaní odpadového dreva v mestských lesoch v okolí Bankova. Táto spolupráca bola organizačne a technicky viazaná na mestský podnik Mestské lesy, a. s., ktoré spravujú druhé najväčšie mestské lesy v Európe (po Viedni) s rozlohou 19 432 ha. KOŠAKT zbral pod svoju opateru 10 ha a v období od marca až do júna 2017 uskutočňovalo na vlastné náklady čistenie vyčleneného úseku mestských lesov. V snahe perspektívne rozširovať svoju činnosť KOŠAKT zamestnal na plný pracovný úväzok päť nezamestnaných Rómov z košickej mestskej časti Luník IX. Občianske združenie KOŠAKT investovalo do strojového zariadenia, pracovných ochranných prostriedkov a dopravy vyše 15 000 eur.

Po troch mesiacoch boli rómski pracovníci zapracovaní, hrdí na svoju prácu a ekonomické náklady celej akcie sa dostali na nulu a neboli stratové. Z najhoršieho bol KOŠAKT vonku a perspektíva bola otvorená a nádejná vzhľadom na množstvo roboty, zanedbané lesné porasty a veľkosť lesa. Na nešťastie, práve v tom období prerušila neoficiálne spoluprácu mestská firma, bez ktorej povolenia a dohody nemožno legálne v mestských lesoch pracovať. Mestské lesy, a. s. nevyčlenili KOŠAKT-u priestor pre pokračovanie práce. Rómski zamestnanci museli ukončiť pracovnú zmluvu s KOŠAKT-om, ktorý štyrom z nich našiel náhradné pracovné miesta na plný pracovný úväzok v iných firmách. Jeden Róm ostal nezamestnaným. Tento prerušený pokus občianskeho združenia KOŠAKT tak či tak nie je zlý, pretože štyroch predtým nezamestnaných Rómov zaškolilo a našlo im pracovné miesto u iných zamestnávateľov.

Ekonomika KOŠAKT-u v čistení mestských lesov (okrem počiatočných jednorazových nákladov) je jednoduchá.

- Náklady: platba za stiahnuté drevo Mestským lesom, a. s., mzda robotníkom, doprava.
- Príjmy: cena predaného spracovaného (napíleného, naštiepaného) dreva.

Plány občianskeho združenia KOŠAKT do budúcnosti v prostredí Bankova:

- vybudovanie nových altánkov v historickom štýle,
- kompletne osvetlenie Bankova a Starej spišskej cesty,
- zabezpečenie celoročnej starostlivosti o prostredie Bankova.

- Najväčšia výzva pre KOŠAKT: vytvoriť spôsob využitia a spracovania odpadového dreva v mestských lesoch a čistenie mestských lesov využitím voľných pracovných síl z Luníka IX. Táto úloha si vyžaduje veľké nasadenie zúčastnených strán a vytvorenie reálneho podnikateľského plánu za účasti KOŠAKT-u, Mesta Košice, Mestských lesov, a. s. a veľmi pravdepodobne aj ďalších účastníkov, napr. mestskej časti Luník IX a spolupracujúcich organizácií (napr. ETP Slovensko, Saleziáni Dona Bosca na Luníku IX).

3.5.1 Ďalšie zdroje:

- <https://www.facebook.com/groups/1590106097898494/>
- <http://kosicednes.sk/udalosti/kosakt-upratuje-bankov/>
- <http://www.hotelbankov.sk/novinky/kosakt-oz>
- <https://www.tvkosice.sk/video/58cf77fc4526ca139fcf3caf>
- <https://kosice.korzar.sme.sk/c/20490190/bankov-ozije-historiou-aktivisti-pripravuju-informacne-panely.html>
- <http://www.ssn.sk/16868/historiu-bankova-mozete-spoznavat-v-exteriori/>
- <https://reginavychod.rtvsk.sk/clanky/gazdujeme/134730/cistenie-bankova>
- https://www.youtube.com/watch?v=EIS7yT0wW_4

3.6 Svatobor

Cieľom Občianskeho združenia Svatobor (združenie) je zvýšenie hospodárskej a farmárskej činnosti, ochrana a kultivácia životného prostredia a rozvoj spolupráce s rómskou menšinou.

Príkladom činnosti združenia je projekt Romano Barardo (Rómovia - záhradníci). Projekt sa zameriava na rozvoj záhradníckych činností u Rómov (najmä u rómskych žien). Združenie dáva príležitosť tým, ktorí chcú vybudovať záhradu, starať sa o záhradu a pestovať zeleninu a ovocie a v budúcnosti chovať domáce zvieratá, prípadne aj včeláriť. Líder združenia Štefan Straka hovorí: „Budovať záhradu znamená veriť v budúcnosť.“ Táto veta môže byť pokojne mottom celého projektu.

Desaťročné skúsenosti združenia hovoria, že podpora sociálnej inklúzie cez vzdelávanie a rozvoj záhradníckych činností Rómov má zmysel, pretože cez záhradníčenie sa postupne uskutočňuje viacero pozitívnych zmien.

3.6.1 Záhrada ako priestor pre stavanie mostov medzi ľuďmi, rozvoj medzietnického dialógu a spolupráce

V obciach, kde pôsobí združenie, vidieť, ako si Rómovia – záhradníci postupne získavajú úctu nerómskej majority. Rómovia – záhradníci sa totiž pekne starajú nielen o svoje záhrady, ale aj domy. Do svojich životov vnášajú nový zmysel a do priestorov v obciach vnášajú ducha krásy a harmónie. Nerómovia takýchto Rómov skôr oslovia, ponúkajú im možnosti zamestnať sa alebo sezónne pracovať. Prostredníctvom spoločnej práce rôznych etník sa vytvára priestor na rozhovor, vzájomné poznávanie sa a pokojné spolunažívanie.

3.6.2 Záhrada ako zdroj obživy - zníženie krádeží a vandalizmu

Sociálne vylúčení Rómovia, ktorí si dopestujú vlastnú zeleninu a ovocie, nemajú potrebu kradnúť tieto naturálie. Platí tiež, že po fyzicky namáhavej práci v záhrade má človek chuť si oddýchnuť a nie vybíjať sa v nejakom pouličnom vandalizme. A okrem iného, keď človek (napríklad i bývalý zlodej v záhradách) začne farmárčiť, vtedy pochopí, koľko driny a potu je potrebné na dopestovanie hoci len obyčajnej uhorky či cibule. Takýto záhradník sa potom vie lepšie vcítiť do pocitov iných záhradníkov, ktorým po dlhom lopotení čosi zmizlo z polí.

3.6.3 Záhrada ako zdroj zdravých potravín, zlepšovanie zdravotného stavu Rómov

O značnej časti Rómov s nižším vzdelaním je známe, že konzumujú veľa mäsa, sladkostí, výrobkov z bielej múky

a tiež aj pijú veľa alkoholu a mnohí z nich fajčia. To, že cez dopestovanie zeleniny a ovocia včlenia rómski záhradníci do svojej stravy zdravé impulzy, je nesporné. U zdravších ľudí klesá spotreba liekov, sú menej často hospitalizovaní a žijú dlhšie.

3.6.4 Záhrada ako zdroj potravinovej sebestačnosti, zmierňovanie hladu v chudobných komunitách

Keď nezamestnaný Róm použije sociálne dávky na úhradu faktúr za elektrinu, plyn či bývanie, potom mu už len veľmi málo peňazí ostáva na potraviny. Keď si aspoň časť potravín dokáže so svojou rodinou vypestovať, vie lepšie preklenúť krízové obdobia produkciou z vlastnej záhrady a poľa.

3.6.5 Záhrada a jej ekonomické benefity pre spoločnosť a obnovu krajiny

Keď Rómovia – záhradníci žijú v pokoji a neporušujú zákony, spoločnosť nepotrebuje drahé kamerové systémy, nepotrebuje dohľad množstva policajtov, nepotrebuje oplocovať polia majority ostnatými drôtmi, nepotrebuje stavať ďalšie väzenia či resocializačné zariadenia pre mladých. Lepší zdravotný stav zdravšie sa stravujúcich Rómov znamená tiež úspory v rezorte zdravotníctva či sociálneho zabezpečenia. Rómovia, ktorí obnovujú krajinu, kompostujú a dokážu prostredníctvom farmárčenia žiť zmysluplne, zlepšovať svoje manuálne zručnosti, posilňovať svoju potravinovú sebestačnosť, ale aj ponúkať prebytky zeleniny a ovocia iným spotrebiteľom, dokážu si trochu privyrobiť a zvýšiť príjem pre svoje rodiny.

Cez projekty združenia sa podarilo rozbehnúť:

- ekozáhradníčenie – pestovanie zeleniny, vlašských orechov a ovocných drevín,
- vodohospodárske opatrenia – na zadržiavanie dažďovej vody, ktorá je využívaná na zavlažovanie,
- kompostovanie – t. j. zhodnocovanie bioodpadov zo záhradníckej činnosti,
- environmentálnu výchovu – pre deti, mládež a dospelých,
- kultiváciu krajiny a terapeutické aktivity – vnášanie krásy do sveta ako cesty pre zušľachťovanie duše a medziľudských vzťahov.

Združenie so svojimi partnermi od roku 2006 až doteraz poskytlo prácu a príjem 123 Rómom a 115 Nerómom a aktivizovalo 121 dobrovoľníkov, poskytlo školiace služby a zapojilo do záhradníčenia a obnovy krajiny vyše 1 000 ľudí (najmä Rómov) v 31 lokalitách, odstránilo dve skládky odpadov a na ich miestach spolu s miestnymi komunitami vytvorilo ekologické záhradníctva a ihriská (napr. pre plážový volejbal, minifutbal a tenis), vytvorilo tri vodné nádrže s drenážnym systémom na zber dažďovej vody, spracovalo 3 000 ton bioodpadov a z nich vyprodukovalo vyše 1 000 ton kompostu, vyprodukovalo vyše 100 000 kg zeleniny a ovocia, ktoré zmiernili hlad v rodinách žijúcich v biede.

Hlavné zdroje financovania združenia za 10 rokov (v celkovom objeme 1 milión eur):

- príjmy z predaja zeleniny, ovocia a orechov,
- príspevky od štátu a EÚ fondov (napr. od Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny vo Vranove nad Topľou),

- granty od nadácií (napr. Karpatskej nadácie, Nadácie Ekopolis (tzv. Nórsky finančný mechanizmus), Nadácie otvorenej spoločnosti) a od iných donorov (Rozvojový program OSN – schéma GEF SGP, Francúzske ministerstvo zahraničných vecí),
- dary členov a sympatizantov občianskeho združenia Svatobor (dary pochádzajú najmä od zakladateľa združenia – Štefana Straku a jeho rodiny, ktorá časť zo zisku rodinnej stavebnej firmy odvádza na podporu verejnoprospešných, vzdelávacích a charitatívnych aktivít v prospech sociálneho začlenenia rómskych komunít).

Partnermi združenia sú:

- mimovládne organizácie (Priatelia Zeme – poskytujú hlavne poradenskú pomoc),
- Slovenský pozemkový fond,
- cirkvi (poskytujú pozemky pre záhradníčenie Rómov),
- firmy (napr. poľnohospodárske družstvá, ktoré pomáhajú pri vybraných kultivačných prácach),
- mestá a obce (hlavne z okresu Vranov nad Topľou).

Pri realizácii aktivít v prospech Rómov združenie kombi-
nuje viaceré opatrenia:

- školenia (najmä cez praktické činnosti) tak, aby sa Rómovia naučili samostatne pestovať zeleninu, ovocie či napr. kompostovať bioodpady,
- hľadá a sprostredkúva pozemky na záhradnícku činnosť pre Rómov,
- poskytuje tzv. štartovacie balíčky, ktoré obsahujú náradie, osivá, drevinu tak, aby mali pomôcky pre svoju prácu,
- dlhodobo radí a pomáha pri zakladaní záhrad, kompostovísk, nádrží na dažďovú vodu a tiež pri rekultivácii krajiny,
- postupne rozvíja komunitou podporované poľnohospodárstvo a debničkový systém, prostredníctvom ktorého predáva zeleninu, ovocie a orechy od záhradníkov pre reštaurácie, bioobchody či iným záujemcom,
- sieťuje viacerých partnerov (napr. ľudí z obecných úradov, firiem, občianskych združení, nadácií, cirkví, štátnych inštitúcií a organizácií),
- spája finančné a nefinančné zdroje tak, aby sa vytvorili podmienky pre záhradnícke činnosti v ďalších lokalitách,
- lobuje za nové legislatívne a podporné finančné mechanizmy,
- oslovuje médiá a hľadá vyslancov, ktorí by pomáhali propagovať dobré skúsenosti a dobrú prax projektu Rómovia – záhradníci.

Inovatívnosť činnosti združenia je v tom, že prináša:

- novú myšlienku, t. j. sociálne začleňovanie Rómov cez rozvoj ich záhradníckych činností a starostlivosť o krajinu,
- tvorivý prístup pri zapájaní ďalších zraniteľných skupín obyvateľov, napríklad zdravotne hendikepovaných, mladých ľudí v detských domovoch po dovŕšení dospelosti do záhradníckych aktivít; záhradnícke aktivity prinášajú rozvoj potenciálu nízkokvalifikovaných a chudobných ľudí,
- zapájanie celých rodín s dôrazom na rozvoj praktických zručností, využívanie „motivátorov“ pre vzdelávanie (napr. starostov, kňazov),
- iný spôsob práce (vzdelávania ľudí z chudobných osád - napríklad rozvoj vedomostí a praktických záhradníckych zručností reaguje na obmedzené možnosti mobility ľudí žijúcich v hmotnej núdzi, a preto sa uskutočňuje priamo v ich príbytkoch a na pozemkoch, ktoré vlastnia alebo ktoré si prenajímajú),
- sebestačnosť vďaka dlhodobému viacdrojovému financovaniu a komplexnosti (poskytovanie poradenskej pomoci, štartovacích balíčkov osív a náradia, zabezpečovanie pozemkov),
- viditeľné pozitívne zmeny v rozvoji komunit (napr. v postojoch k vzdelávaniu a k práci) a obnove krajiny (kompostovanie bioodpadov, odstraňovanie skládok, skrášľovanie životného prostredia),
- zmeny vnímania Rómov u nerómskej verejnosti: tým, že niektoré celoštátne a regionálne médiá (napr. TA3, sme.sk, TASR, Markíza) uvádzajú

pozitívne správy o príbehoch rómskych záhradníkov a tiež vďaka tomu, že projekt získal niekoľko ocenení v zahraničí (napr. od UNESCO – Konfuciova cena 2015 – za sociálne začleňovanie a vzdelávanie Rómov cez rozvoj ich záhradníckych zručností a aktivít, Štefan Straka (vedúci združenia) na základe realizácie projektu bol v roku 2015 vybraný organizáciou Ashoka za tzv. Ashoka Fellow) a v SR (napr. Roma Spirit 2012 1. miesto v kategórii mimovládna organizácia, Cena Americkej obchodnej komory v SR 2014; Cena Nadácie Orange – 1. miesto v kategórii komunitný rozvoj).

3.6.6 Spomienky dvoch účastníkov projektu:

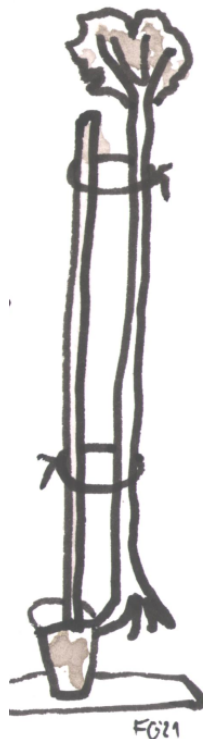
Všetci sa zapájame. Deti, syn, dievčatá, mama aj manželka. Celá rodina. Keď je dobré počasie a strieda sa dážď aj slnko svieti, tak máme dobrú úrodu uhoriek a zemiakov. A keď máme dosť úrody, rozdávame aj iným. Učíme svoje deti, aby aj oni mohli učiť svoje deti ďalej žiť. Že nemusia chodiť kradnúť. (Ľubomír Kroka, obec Rudlov)

Keď pestujem zeleninu v záhrade, tak pri tom aj relaxujem a nachádzam tu pokoj a klud. Taký vnútorný pokoj. Mám to veľmi rada. Keď zarodila broskyňa, tak som sa tešila ako malé decko. Všetko chutí ináč ako z obchodu. (Iveta Bužová, obec Soľ)

Víziou združenia do budúcnosti je rozvíjať tieto aktivity naďalej a odovzdať skúsenosti aj v iných regiónoch.

3.6.7 Ďalšie zdroje:

- <https://www.facebook.com/Svatobor-288405657856826/>
- <http://omeste.sk/uzasny-napad-uz-niekolko-rokov-funguje-pri-vranove-nad-toplou-jedinecna-biofarma/>
- <https://romovia.sme.sk/c/7926229/unesco-spolu-s-cinou-ocenia-slovenske-zdruzenie-svatobor.html>

3.7 OZ Pre lepší život

Občianske združenie Pre lepší život so sídlom v Rankovciach pôsobí od roku 2004 vo viacerých obciach Olšavskej doliny v okrese Košice-okolie. Jeho vedúcou osobnosťou je Františka Ondrášiková.

Poslaním združenia je posilňovanie rozvoja rómskych marginalizovaných komunít na východnom Slovensku. Skupina ľudí, ktorí stoja za združením, pochopila, že problémy rómskej komunity potrebujú komplexný a systematický prístup. Ich túžbou je život v zdravej multikulturnej vidieckej komunite, naplnenej dobrými vzťahmi, vitálnymi rodinami a zodpovednými jednotlivcami. Združeniu sa podarilo zmobilizovať mladých ľudí, ktorí vytvorili v piatich obciach vlastné neformálne skupiny. Pracovníci realizovali niekoľko úspešných komunitných podujatí a podarilo sa im otvoriť dva nízkoprahové mládežnícke kluby.

Združenie v minulosti realizovalo projekt, ktorého cieľom bolo spracovanie stratégie rozvoja rómskych komúní v obciach Rankovce, Boliarov, Kecerovce, Vtáčkovce a Varhaňovce. Zámerom bolo zistiť, v akej situácii sa nachádzajú rómske osady v týchto lokalitách. Výsledky monitoringu boli spracované do manuálu, ktorý zástupcovia združenia odovzdali samosprávam obcí a Košickému samosprávnemu kraju.

Združenie sa zapojilo do spoločného projektu, ktorý podporuje niekoľko európskych a amerických nadácií. Názov projektu je YEPP (Youth Empowerment Partnership Program). Projekt sa snaží riešiť sociálne problémy a zlepšiť život detí a mladých ľudí ohrozených sociálnym vylúčením, a to na území celej Európy.

Najpraktickejším výstupom činnosti združenia je výroba brikiet v prenajatých obecných priestoroch v Kecerovciach. Aktivita sa opiera o záujem členov združenia stále niečo tvoriť a vyrábať tak, aby bolo vidieť aj hmatateľný praktický úžitok.

Odpadové piliny a papier, ktoré sú základnými surovinami na výrobu brikiet, je možné pomerne ľahko získať v okolitých obciach. Aby bolo možné pripraviť zmes na vylisovanie do výsledného tvaru briky, k papieru a pilinám treba už iba úžitkovú vodu. Roztrhaný a rozdrobený papier sa navlhčí a zmieša s pilinami v pomere 1 : 1. Zmes vo forme briky je vylisovaná a výsledný produkt je potrebné vysušiť. Vysoká výhrevnosť je výhodou jednoducho vyrábaných brikiet. Počas štvorhodinovej dennej pracovnej zmeny vyrobí štyria pracovníci (v rámci aktívnych prác) cca 400 brikiet, ktoré sa ukladajú

v sklade na sušenie alebo v jednoduchom sušiaku na dvore pred dielňou, ktorý využíva slnečné teplo a je akýmsi provizórnym slnečným panelom.

Pri výrobe brieket využívajú rómski pracovníci vlastné zlepšovacie návrhy. Okrem už spomenutého slnečného panelu na sušenie brieket je ďalším zlepšovákom využitie časti bicykla, ktorého pedále otáčajú „vrtuľu“ v nádobe (nepoužívaný pivový sud z nerezovej ocele bez vrchného príklopu). V nádobe je hmota pre budúce briekety.

Lis na vytlačanie brieketových foriem je tiež skonštruovaný svojpomocne tak, aby bol jednoduchý a funkčný.

Výsledný produkt je brieketa s veľkosťou menšej tehly. Šesť brieket balia zamestnanci dielne do menšieho balíka, ktorý predávajú za 0,50 eur.

K výhodám výroby brieket v chudobných rómskych komunitách patria:

- ľahký a lacný prístup k materiálu na výrobu brieket (odpadový papier a piliny),
- záujem Rómov zapojiť sa do výroby brieket,
- záujem o využívanie brieket Rómami na kúrenie a prípravu jedla v lete,
- možnosť jednoduchej replikácie výroby brieket v ďalších lokalitách,
- príležitosť na predaj brieket a z toho plynúci finančný príjem pre združenie,
- šetrenie okolitej prírody a lesných porastov, pretože briekety sú náhradným palivom,
- malá výrobná cena finálneho produktu - brieket,

- vytvorenie pracovných príležitostí pre občanov marginalizovaných rómskych komunít.

Opakovanou pravdou je, že v prípade lepšej spolupráce s obcou by bolo možné dosiahnuť lepšie výsledky aj v práci s rómskou komunitou (vynovená budova komunitného centra v Kecerovciach je zamknutá, opustená a nevyužitá). Dôsledkom by boli aj väčšie úspechy pri výrobe briekiet v olšovskom regióne.

3.7.1 Ďalšie zdroje:

- <http://blog.nds.sk/tag/zdruzenie-pre-lepsi-zivot/>
- <https://www.facebook.com/OZPLZ/>
- <http://yepp-slovakia.webnode.sk/o-nas/>
- <http://www.teraz.sk/regiony/mladi-romovia-na-vychode-slovenska-sa/228146-clanok.html>
- <https://www.socialnaspolocnost.sk/komunitne-aktivity-v-kecerovsko-olsanskom-regione/>

3.8 Inštitút Krista Veľkňaza (IKV)

Inštitút Krista Veľkňaza je humanitárnym a charitatívnym združením, ktorý má okrem iného v náplni svojej činnosti pomoc chorým, postihnutým, osobám bez domova, deťom z rozvrátených rodín a ústavov, pomoc sirotám, starým, slobodným matkám a všetkým núdznym, ktorí to potrebujú.

Biskup Eduard Kojnok dekrétom 231/1990 zo dňa 16. 3. 1990 zriadil Sekulárny Inštitút Krista Veľkňaza. Následne bol zaregistrovaný na Ministerstve kultúry SR. Inštitút bol zaregistrovaný aj na Ministerstve vnútra dňa 27. 11. 1992 ako občianske združenie v zmysle zákona č. 83/1990.

V máji 1991 dostal od spišského sídelného biskupa Františka Tondru na svoju charitatívnu činnosť, ktorá je tiež zahrnutá v stanovách IKV, areál starej fary v Žakovciach v okrese Kežmarok, aj s príslušnými budovami.

V roku 2003 vznikla pobočka aj v Českej republike a taktiež je zaregistrovaná na Ministerstve vnútra ČR ako občianske združenie so sídlom v Bílej Vode u Javorníka.

Ciele Inštitútu Krista Veľkňaza sú orientované najmä na duchovnú oblasť:

- pestovať a rozširovať úctu a lásku ku Kristovi Veľkňazovi, prítomnému v Najsvätejšej sviatosti Oltárnej a k Panne Márii,
- uvádzať do života náuku Cirkvi o všeobecnom kráľovskom kňazstve Božieho ľudu, a tak prebúdzajú veriacich k uvedomelej a zodpovednej apoštolskej činnosti v úzkej spolupráci s hierarchickým kňazstvom,
- pracovať v charitatívnej činnosti akéhokoľvek druhu, podľa potrieb trpiacich a núdznych bratov a sestier.

Pre ciele tejto publikácie si budeme všímať najmä poslednej menovanej oblasti. Za účelom realizácie svojich cieľov má Inštitút Krista Veľkňaza v súčasnosti zriadených päť zariadení:

3.8.1 Dom Božského Srdca Ježišovho (DBSJ)

Dom Božského Srdca Ježišovho je útulok a resocializačné stredisko, ktorého klientmi sú muži bez domova a osoby po výkone trestu, mládež po skončení ústavnej alebo ochrannej výchovy. Poskytuje celodenné stravovanie, ošatenie, poradenstvo, administratívnu pomoc a pracovnú terapiu.

Na základe skúseností od roku 1992 v práci s bezdomovcami a s problémovými občanmi a poznania situácie

bezdromovcov na Slovensku sa Dom Božského Srdca Ježišovho rozhodol pre komunitný spôsob práce s touto skupinou. Je jasné, že v prvom momente sa zdá a aj je komunitný spôsob práce drahší a oveľa náročnejší, ako keď dostanú len dávku v hmotnej núdzi, prípadne ubytovanie a niekde aj stravu.

Za roky práce s týmito ľuďmi vedia, že pomoc by mala byť komplexná, ako hovorí čínske príslovie, keď dáš chlapcovi rybu, dáš mu jedlo na jeden deň, keď ho naučíš chytať ryby, dáš mu jedlo na celý život. Chce klientov „naučiť chytať ryby“, čiže naučiť ich žiť a žiť samostatne. Je jasné, že mnohí so zníženým intelektom neodštartujú vôbec a budú sa musieť o nich starať desiatky rokov, ale ani títo chlapci nie sú nečinní, pracujú podľa svojich možností najmä v poľnohospodárstve ako pomocná sila, kde sú spokojní. Väčšina chlapcov však má na to, aby sa zaradila do štandardnej spoločnosti.

Zvláštnu pozornosť si zaslúžia chlapci z detských domovov, ktorí sú rádovo dvadsaťroční a bez akýchkoľvek plánov a nádejí do budúcnosti. Dom Božského Srdca Ježišovho pre nich dokončil prvé dvojdomčeky, kde našli bývanie. Aj v budúcnosti chcú s výstavbou bytov pre túto skupinu pokračovať. V súčasnosti dokončujú prestavbu cirkevnej budovy v Malom Slavkove pri Kežmarku, kde za aktívnej podpory miestneho obecného úradu vznikne deväť nových sociálnych bytov. V týchto bytoch nájdú bývanie ďalší z našich chlapcov a dievčat, ktorí to so svojou zmenou myslia vážne, založili si rodinu a majú možnosť žiť plnohodnotný život aj mimo Žakoviec. Chce tiež zrealizovať chránené dielne, kde by bola zabezpečená výučba chlapcov najmä v oblasti stolárstva a kde by

mohli nájsť uplatnenie a zmysel života aj niektorí telesne postihnutí.

Problémovým ľuďom v zariadení sa venujú 24 hodín denne a 7 dní v týždni. Venujú sa im nielen v čase pracovnej terapie, ale aj po práci. Organizujú pre nich rôzne akcie a taktiež sa im venujú aj po večeroch, pretože tí, čo sa starajú o ich resocializáciu, s nimi aj žijú. Bezdomovci v zariadení nie sú nečinní.

Pri resocializácii platia 3 základné pravidlá:

- zákaz alkoholu a návykových látok,
- prevencia a zákaz trestnej činnosti,
- pracovná terapia.

Pri resocializácii prechádzajú bezdomovci tromi štádiami. V tom prvom, keď prídu, im nezáleží na nikom a na ničom, dokonca ani na nich samotných. V druhom štádiu im už záleží na nich samotných a v treťom štádiu už nepozerajú len sami na seba, ale aj ako pomôcť ešte núdznejším, ako sú oni sami.

Pri pracovnej terapii pracujú bezdomovci pri prevádzke zariadenia, kde bývajú. Nakoľko náklady na zabezpečenie stravy sú príliš vysoké, Dom Božského Srdca Ježišovho sa snaží byť sebestačný v základných potravinách, a preto niektorí pracujú v poľnohospodárskej prvovýrobe (sme sebestační v produkcii zemiakov, mlieka, vajec, mäsa, čiastočne pri produkcii zeleniny). V areáli sme si zriadili pekáreň, a sme teda aj sebestační v produkcii chleba, ba naopak, odpredajom chleba môžeme získať aspoň čiastočné finančné prostriedky na chod kuchyne. Väčšina týchto chlapcov pracuje v stavebnej oblasti. Dá sa

povedať, že budova pre telesne postihnutých je dielom bezdomovcov a tí aj cítia, že sú užitoční, že ich niekto potrebuje, a tak mnohí našli nový zmysel života. V budove pre telesne postihnutých niektorí našli uplatnenie ako údržbári, ošetrovatelia, kuchári, kuriči. Do budúcnosti plánujeme zriadenie chránených dielní, kde by sa niektorí chlapci spoločne s telesne postihnutými mohli uplatniť a vyrábať potrebné veci pre zariadenie Inštitútu Krista Veľkňaza.

3.8.2 Dom Nepoškvrneného Srdca Panny Márie

Dom Nepoškvrneného Srdca Panny Márie je domovom pre telesne postihnutých. Klientmi sú telesne postihnutí muži a ženy.

Služby, ktoré poskytuje: nepretržitú starostlivosť pre telesne postihnutých, ubytovanie, stravovanie, opatrovanie, pranie, poradenstvo, duchovnú pomoc, administratívnu pomoc, bezbariérový prístup do všetkých priestorov zariadenia.

3.8.3 Dom Božieho Milosrdenstva v Ľubici

Dom Božieho Milosrdenstva je domom, kde je od roku 1998 poskytovaná komplexná starostlivosť o ženy najmä po opustení detských domov, po liečení zo závislosti a po výkone trestu, kde sa im poskytuje aj resocializácia.

3.8.4 Dom Márie Magdalény v Žakovciach

Dom Márie Magdalény je najmladším zo zariadení Inštitútu Krista Veľkňaza. Prvé mamičky s deťmi sem boli prijaté na sklonku roku 2001. V súčasnosti je tu 6 mamičiek s deťmi – to je aj kapacita zariadenia. Na

rozdiel od ostatných núdznych, ktorým Inštitút pomáha, sa tieto nepodieľajú na spoločnom chode zariadení. Podľa možnosti sa zúčastňujú svätej omše, ale ostatné veci sú plne limitované ich starostlivosťou o svoje deti. Keďže v minulosti mali aj s tým problém, pod odborným dozorom si tu varia, perú, upratujú, učia sa základným životným návykom.

Naším cieľom je pomôcť matkám s deťmi, ktoré z rôznych dôvodov skončili na ulici, respektíve doma boli týrané. Tiež chceme pomôcť mladým dievčatám a ženám, pre ktoré sa ich tehotenstvo stáva neriešiteľným problémom a sú rozhodnuté tehotenstvo umelo prerušiť, čo je vlastne vražda nenarodeného dieťaťa.

3.8.5 Dom Lazár

Dom Lazár je zariadením pre seniorov. Klientmi sú osoby, ktoré dovŕšili dôchodkový vek a sú odkázané na pomoc inej fyzickej osoby alebo poskytovanie sociálnej služby v tomto zariadení potrebujú z iných vážnych dôvodov. Forma sociálnej služby je pobytová celoročná, na neurčitý čas.

Dom Lazár je zároveň aj denným stacionárom. Klientmi sú osoby, ktoré sú odkázané na pomoc inej fyzickej osoby a sú odkázané na sociálnu službu v zariadení len na určitý čas počas dňa. Forma sociálnej služby je ambulantná, na neurčitý čas.

3.8.6 Od humanitárnej a charitatívnej práce k rýchlorastúcim vrbám

V rámci pracovnej terapie, aktívneho vyplnenia voľného času a zároveň v rámci posilnenia ekonomickej sebestačnosti areálu IKV patrí k novým formám poľnohospodárskych aktivít aj výsadba, zber a spracovanie rýchlorastúcich drevín. Celý areál IKV v Žakovciach, čím myslíme najmä dve hlavné zariadenia DBSJ a DNSPM, poskytuje v súčasnosti služby pre vyše 300 odkázaných osôb. Zariadenia majú k dispozícii tri kotly na tuhé palivo o výkone 150 kW a dva kotly po 90 kW. Kapacita týchto vykurovacích kotlov je postačujúca a poskytuje dostatočnú rezervu, keďže reálne požiadavky sú v lete na 90 kW a v zime na cca 200 kW. Aby bol IKV čím viac nezávislý od paliva, jednou z možností, ako si svojpomocne energeticky pomôcť, je zabezpečenie vlastných zdrojov paliva na kúrenie. Toto rozhodnutie zároveň rieši aj druhú požiadavku voči klientom IKV, ktorou je práca v exteriéri, nenáročná práca na poli, práca v teréne bez zvláštnych požiadaviek na špeciálnu odbornosť a kvalifikáciu.

Realizácia tohto zámeru vyzerá v praxi nasledovne. IKV má v prenájme cirkevné pozemky o rozlohe 30 ha v okresoch Poprad a Kežmarok. Na týchto pozemkoch sú vysadené švédске vrbы, ktoré sú pôvodom z Ruska. Výsadba sa uskutočňuje na jar, zber na jeseň, pričom zber trvá v závislosti od počasia a ľudských kapacít jeden až tri mesiace. Odbornú časť zberu, samotné pílenie vykonávajú piliari s preukazom (živnostenské povolenie). Rezanie vrb sa cyklicky opakuje po troch rokoch. Korene stromov majú životnosť 20 - 25 rokov. Celú činnosť okolo výsadby a zberu rýchlorastúcich vrb má na starosti pracovník IKV

Róbert Rakoš, ktorý sa tejto činnosti (okrem ďalších poľnohospodárskych a remeselných) venuje vyše 5 rokov. Pán Róbert Rakoš má zároveň na starosti organizovanie práce a dozor nad klientmi.

Doplňujúce ekonomické údaje: nájom za pozemky predstavuje trhovú cenu, t. j. 50 – 100 eur/ha/rok. Zber podľa konkrétnej pôdy a konkrétneho roku dosahuje objem 20 – 90 ton/ha.

IKV zužitkuje rýchlorastúce vrbý na svoje vlastné účely. Zrezané trojročné vrbý sú určené na kúrenie a stávajú sa súčasťou vykurovacej zmesi.

Otázkou ostáva efektivita celej práce okolo rýchlorastúcich vrb. Samostatná činnosť z hľadiska ekonomiky určite nie je zisková. Náklady na nájom pôdy, nákup a výsadbu vrb, cenu práce piliarov, stráženie pozemkov a dopravné náklady presahujú odhadovú cenu získaného drevného kuriva z rýchlorastúcich vrb.

IKV má navyše iné možnosti získania drevného kuriva. V okolí môže vyčisťovať lesy od odpadového dreva, za ktoré netreba platiť. Túto možnosť IKV aj využíva a nemá starosti so strážením plôch vysadených vrb, ale hlavne nemá náklady s nájmom pôdy pre rýchlorastúce vrbý. Vzhľadom na skutočnosť, že zanedbaných lesov je pod Tatrami veľmi veľa, tento bartrový obchod bude ešte dlho fungovať a dlho bude odrádzať potenciálnych podnikateľov a farmárov od voľby pestovania rýchlorastúcich vrb minimálne na východnom Slovensku.

Príklad IKV s rýchlorastúcimi vrbami je dobrým príkladom pre obce, ako sezónne využiť nezamestnaných

občanov, alebo pre podobné charitatívne a sociálne organizácie a inštitúcie, ktoré môžu o túto formu zamestnávania svojich klientov rozšíriť ponuku svojich pracovných aktivít.

3.8.7 Ďalšie zdroje:

- <http://www.ikv.sk/>

3.9 Nadácia pre ochranu biodiverzity Karpát

Nadácia pre ochranu biodiverzity Karpát (Nadácia) bola založená Svetovou bankou v roku 1995 ako súčasť GEF Projektu ochrany biodiverzity. Svetová banka vložila do nadácie základné imanie, ktoré sa neskôr navýšilo aj prispením ďalších donorov (MacArthur Foundation, WWF a i.). Nadácia má sídlo v Obecnom dome v Stakčíne.

Poslaním nadácie je celoživotná a principiálna ochrana prírody a krajiny pre budúce generácie a zachovanie prírodného prostredia. Z nadačnej listiny, štatútu a organizačného poriadku nadácie vyplýva jej hlavné poslanie a ciele, ktoré nadácia podporuje:

- ochrana a trvalo udržateľné využívanie biodiverzity regiónu a pohoria Karpát,
- ochrana prírody a krajiny Karpát a chránených území Karpát,

- celková podpora programu UNESCO Človek a biosféra na území Karpát (osobitne v biosférickej rezervácii Východné Karpaty),
- spolupráca na úrovni Karpatského dohovoru (Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát, EHK OSN 2003), jeho cieľoch a poslaní,
- podpora aktivít vyplývajúcich z Dohovoru o biologickej diverzite (OSN 1992) a súvisiacich medzinárodných aktivít,
- ochrana a tvorba životného prostredia Karpatského regiónu.

Pre cieľ našej publikácie treba spomenúť záujem Nadácie o podporu občianskych iniciatív, výmenu informácií a spolupráce Karpatského regiónu osobitne cez hranice a rozvoj miestnych komunít, miest, obcí a regiónov. Od roku 2004 spolupracuje Nadácia so Združením miest a obcí Slovenska. Výsledkom tejto spolupráce sú nápady na zapájanie miestnych ľudí do proenvironmentálnych činností, medzi ktoré patria aktivity proti erózii, na revitalizáciu územia a posilnenie zadržania vody v prírode. Nadácia vykonávala svoje aktivity napríklad aj v Levočských vrchoch (v spolupráci so starostom obce Olšavica) a jej mnohé malé stavby (hrádzky) stoja dodnes.

3.9.1 Projekt Ondava pre život

Osobitnú pozornosť si zaslúži projekt Ondava pre život. Projekt Ondava pre život bol realizovaný v hornej časti povodia rieky Ondava v rokoch 2014 – 2016. Išlo o ojedinelý a unikátny projekt, do ktorého sa zapojili špičkoví odborníci, laická verejnosť, starostovia obcí a mnoho

dalších ľudí a organizácií s cieľom šírenia informácií a povedomia o negatívnych dopadoch zmeny klímy a na spoločné zapojenie sa miestneho obyvateľstva do riešenia tejto problematiky. Projekt mal podporiť aj sociálny rozvoj, zvýšenie lokálnej zamestnanosti, obnovu a udržania sa pracovných návykov, manuálnych zručností a vzťahu k vlastnej krajine miestneho obyvateľstva formou rôznych aktivít zameraných najmä na dlhodobu nezamestnaných a sociálne ohrozených skupín obyvateľstva v danom území, vrátane Rómov. Súčasne sa ním prispelo k ekologickej revitalizácii krajiny a na zlepšení jej adaptívnej kapacity na dôsledky zmeny klímy, prejavov sucha a zmiernenie príčin prívalových povodní v poškodených častiach krajiny. Prevažná časť riešeného územia administratívne patrí do okresu Svidník, malá časť na severozápade povodia patrí do okresu Bardejov. Na projektovom území sa nachádza 44 obcí s celkovým počtom obyvateľov 8 120. Projekt bol financovaný z grantovej výzvy fondov EGP a Nórskeho fondu v správe Úradu vlády SR. Na financovaní projektu sa podieľala aj Nadácia kofinancovaním projektu do výšky 15 % jeho schváleného rozpočtu.

3.9.2 Bližšie o projekte Ondava pre život

V roku 2014 sa členovia Nadácie zamysleli nad aktuálnou situáciou, keď sa do početných environmentálnych vyjadrení a koncepcií dostáva problematika nepriaznivých až nebezpečných dopadov zmeny klímy na krajinu a potreba adaptácie na tieto dopady. Podľa Nadácie je nesporné, že za zmeny v klimatickom režime nesie značný podiel ľudská spoločnosť a o to vyššiu zodpovednosť za nepriaznivé dopady tejto globálnej zmeny na krajinné prostredie, biodiverzitu v celom jej ponímaní a v konečnom

dôsledku vo veľmi nepriaznivých výhľadoch na ľudskú spoločnosť.

Preto sa Nadácia rozhodla spracovať aj prípadný realizačný projekt, ktorým by sa prispelo konkrétnym postupom ako revitalizovať krajinu, naprávať jej zraniteľné alebo poškodené miesta a zvyšovať jej adaptívnu kapacitu. Istým motívom a podkladom bol aj program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu krajiny, ktorý bol v roku 2010 spracovaný na pôde Združenia miest a obcí Slovenska a v októbri 2010 aj schválený vládou SR. Následne bol tento program v rokoch 2011 a 2012 realizovaný, Peter Straka ako jeden z jeho hlavných spoluautorov sa súčasne aj podieľal na jeho realizácii do doby, kým nebol predčasne ukončený bez objektívneho vyhodnotenia jeho výsledkov, zmien v krajine a príspevku k celkovej ekologizácii krajiny.

Pokiaľ väčšina adaptačných koncepcií a politík je zameraná najmä na sídelné útvary a koncentráciu ľudských hodnôt a infraštruktúry, náš zámer a cieľ boli tzv. ekosystémové služby a funkcie krajiny s dôrazom na tie funkcie, ktoré zabezpečujú ekologickú stabilitu geoeosystému ekosystémovým prístupom k využívaniu a starostlivosť o krajinu a jej zdroje. Jednou z dominantných a v súčasnosti už bez spochybňovania významných ekosystémových funkcií je práve adaptačná (adaptívna) schopnosť krajiny vyrovnávať sa a zmiernovať nepriaznivé dôsledky zmeny klímy. Hlavnou úlohou a podmienkou je ale revitalizovať poškodené časti krajiny zapríčinené nevhodnými a drastickými spôsobmi využívania krajiny rôznymi hospodárskymi zásahmi a zmeniť aj prístup spoločnosti a jednotlivcov ku krajine a jej funkciám.

Na základe týchto predstáv bol spracovaný projekt Ondava pre život podľa parametrov výzvy Úradu vlády SR ako správcu Finančného mechanizmu EHP a Nórskeho finančného mechanizmu vo výzve Prispôsobenie sa zmene klímy – prevencia povodní a sucha vyhlásenej v roku 2014. Treba na úvod podotknúť, že na základe podmienok výzvy Nadácia nemohla tento projekt predložiť sama, ale musela nájsť obec alebo združenie obcí, ktoré by o takýto projekt mali záujem. To sa ukázalo aj ako výborný zámer zapojiť do tejto problematiky samosprávy, a tým aj bežných obyvateľov obcí a regiónov. Po dlhšom hľadaní sa dohodlo, že projekt predloží malá malebná obec Nižná Polianka ležiaca na úpätí Ondavskej vrchoviny neďaleko prameňa rieky Ondava v okrese Bardejov. Veľmi precízne sa vyberali ďalší potenciálni partneri projektu, pričom sa zohľadnili najmä tí, ktorých záujmy budú projektom

dotknuté vrátane obcí v projektovom území horného povodia rieky Ondava.

Hlavné výstupy projektu:

- spracovanie a prezentácia regionálnej adaptačnej stratégie (RASHO),
- realizácia navrhnutých opatrení v krajine,
- práca s verejnosťou, sieťovanie partnerov vrátane dotknutých obcí a zabezpečenie udržateľnosti výsledkov projektu.

Z výsledkov a merateľných indikátorov projektu spomeňme aspoň niektoré:

- 505 vytvorených individuálnych adaptačných opatrení,
- viac ako 625 000 m³ vytvorených vodozadržných opatrení,
- sedem komunít zapojených do realizácie projektu,
- 150 miestnych obyvateľov zapojených do realizácie projektu,
- 45 zainteresovaných obcí,
- cca 330 km² je plocha vplyvu projektu v krajine a v povodiach.

V projekte išlo o integrovaný režim realizácie projektu, kde sa zlúčilo zvyšovanie povedomia a vzťahu miestnych obyvateľov k svojej krajine, prinavrátilo dlhodobo nezamestnaných k pracovným návykom, prispelo k sociálnemu stavu dlhodobo nezamestnaných ponukou práce (pre mužov aj pre ženy) a súčasne sa prispelo k modelu riešenie globálnych, ale aj miestnych environmentálnych problémov a priama realizácia národnej Adaptačnej

stratégie SR (2014). Projekt bol otvorený pre všetky aktívne subjekty v území, jeho ambíciou bolo osloviť ich s ponukou spolupráce a participácie a „naučiť“ ich, ako konať a realizovať adaptačné opatrenia (vodozádržné, adaptačné a revitalizačné) vo verejnom záujme. Projekt spracoval jedinečnú a unikátnu metodiku postupu na riešenie adaptačnej stratégie na regionálnej úrovni a túto metodiku ako vzor v prvej fáze projektu aj realizoval. Súčasťou metodiky bol spracovaný aj originálny Katalóg opatrení, ktorého podstatná časť bola aj zverejnená a spracovaná ako formálny dokument modelových riešení dostupný pre verejnosť v tlačenej a elektronickej verzii. Nepodarilo sa však spracovať všetky modely riešenia, katalóg takto ostal otvorený, ale na druhej strane pri pracovných postupoch sa objavili aj iné nové riešenia, mnohé z nich priamo navrhli majstri a pracovníci v teréne.

Z radov miestnych obyvateľov a za pomoci a finančného príspevku Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v Bardejove sa najmä z radov dlhodobo nezamestnaných obyvateľov vybrali šikovní majstri, ktorým bol vysvetlený princíp a ciele spoločnej práce. Títo pomocníci (cca 140 ľudí) boli vybraní na základe ich prejavenej záujmu, vyškolení a zaučení a súčasne aj vybavení pracovnými prostriedkami. Časť z nich bola vybraná ako majstri, teda vedúci pracovných čiat a organizátori lokálnych prác, cca 80 % pracovníkov (na dobu určitú) boli Rómovia. Okrem mzdy dostali aj denne jeden stravný lístok, občerstvenie pri práci a pracovný odev. Od začiatku leta 2015 až do jari 2016 sa zrealizovali projektové práce budovaním systému vodozádržných, protieróznych, vegetačných adaptačných a revitalizačných opatrení. Každé takto vykonané dielko či opatrenie bolo zdokumentované, zamerané a založené do

pasportov (v archíve Nadácie). Je takto možné ho kedykoľvek navštíviť, monitorovať a zabezpečiť jeho údržbu.

Kľúčový človek projektu RNDr. Peter Straka, PhD. pri hodnotení výsledkov projektu ocenil množstvo šikovných ľudí, ktorí svojimi rukami, umom a častokrát aj dobrými nápadmi prispeli k realizácii adaptačných a technických opatrení v krajine. Vďaka nim sa verejnosť mohla oboznámiť s tým, ako sa dá aj zranenej a poškodenej krajine pomôcť vyliečiť sa, napraviť jej poškodený stav a revitalizovať jej ekosystémové funkcie.

Spracované podľa podkladov a informácií Petra Straku.

3.9.3 Ďalšie zdroje:

- <https://www.cbdcf.org/>
- <https://www.cbdcf.org/wp-content/uploads/2018/02/Ondava-pre-%C5%BEivot.pdf>

F621

3.10 Ľudia a perspektíva OZ, r. s. p.

Dobrým príkladom príležitosti pre zamestnanie nekvalifikovaných Rómov na miestnej úrovni v oblasti zelenej ekonomiky v málo rozvinutom regióne Spiša je v poradí tretí registrovaný sociálny podnik na Slovensku *Ľudia a perspektíva OZ, r. s. p.* z Krompách. Tento sociálny podnik sa dohodol s Východoslovenskou distribučnou spoločnosťou o prerezávaní drevín a kríkov v blízkosti vysokonapäťových rozvodov v lesnom teréne Spiša v okresoch Spišská Nová Ves a Gelnica. V prípade úspešnej realizácie zákazky bude možné túto službu rozšíriť do ďalších oblastí s lesným terénom, to znamená zväčšiť počet pracovných miest najmä pre nekvalifikovaných Rómov zo Spiša.

Vedúcou osobnosťou mimovládnej organizácie *Ľudia a perspektíva OZ, r. s. p.* je Imrich Holečko. Táto mimovládna nezisková organizácia je veľmi úspešným registrovaným sociálnym podnikom, ktorý nepretržite zamestnáva predtým nezamestnaných Rómov z mesta

Krompachy a okolitých obcí. Aj v ochromených časoch pribrzdenej ekonomiky kvôli pandémie koronavírusu dostáva ich sociálny podnik veľmi výhodné zákazky a objednávky práce bez protekcie, len na základe svojho dobrého mena a poctivej histórie. Vyše dvoch rokov je príkladom takejto veľmi úspešnej spolupráce obchodné partnerstvo s Východoslovenskou distribučnou spoločnosťou, a. s. Prax tohto sociálneho podniku je dobrou a inšpirujúcou odpoveďou pre tých, ktorých zaujímajú názory na problematiku zamestnanosti Rómov v čase ekonomického útlmu a navyiac v menej rozvinutom regióne, ktorý dlhodobo vykazuje nadpriemernú nezamestnanosť.

Ak chceme porozumieť podstate úspechov mimovládnej neziskovej organizácie Ľudia a perspektíva OZ, r. s. p. v takej náročnej oblasti, akou je zamestnanosť dlhodobo nezamestnaných s nedostatkom pracovných zručností a navyiac aj s nedostatkom pracovných návykov, musíme sa pozrieť do jej histórie.

3.10.1 Z histórie občianskeho združenia Ľudia a perspektíva

Občianske združenie Ľudia a perspektíva bolo registrované 21 februára 2003. Od roku 2004 pôsobí a vykonáva svoju činnosť v súčasnom sídle spoločnosti, v priestoroch Centra sociálnych služieb na Družstevnej ulici č. 4 v Krompachoch, ktoré je situované priamo v rómskej krízovej lokalite Družstevná a v blízkosti ďalšej rómskej lokality Hornádska.

Hlavným predmetom činnosti združenia sú aktivity zamerané na znevýhodnené a sociálne vylúčené skupiny

občanov, do ktorých patria predovšetkým občania žijúci pod hranicou chudoby v regióne Dolný Spiš. Po dôslednom a zodpovednom zmapovaní terénu a spôsobu života rómskych aj nerómskych občanov žijúcich v krízových lokalitách sa činnosť organizácie postupne orientovala na dve priority: zamestnanosť a vzdelávanie, ktoré boli zhodnotené ako najdôležitejšie potreby pre tieto skupiny obyvateľov.

Pre veľmi početnú skupinu rómskych občanov boli aktivity zamerané na zlepšovanie a zvyšovanie kvality života rómskych rodín odkázaných na dávky v hmotnej núdzi formou poskytovania pracovných príležitosti:

- vytváranie a poskytovanie pracovných príležitostí priamo v organizácii,
- komplexnou prípravou dlhodobo nezamestnaných občanov pre vykonávanie pracovnej činnosti podľa požiadaviek partnerských organizácií z radov zamestnávateľov.

Od roku 2004 vykonávala organizácia terénnu sociálnu prácu a od roku 2005 aj komunitnú prácu vo svojich priestoroch, kde bolo vytvorené komunitné centrum.

V roku 2005 bola otvorená prevádzka montážnej dielne s pracovnými miestami pre dlhodobo nezamestnaných občanov. Zároveň bola otvorená prevádzka chránenej dielne pre občanov so zdravotným postihnutím. V týchto dielňach v spolupráci so SEZ Kropachy, a. s. vyrábali zamestnanci časti podzostáv pre domáci elektroinštalačný materiál – ističe a vačkové vypínače. V nasledujúcom období sa hlavnou pracovnou náplňou stala montážna

výroba domových elektroinštalačných zariadení, zásuviek a vypínačov rôznych typov a prevedení.

Počas nasledujúcich rokov pripravovalo združenie ďalšie skupiny záujemcov o pracovný pomer na konkrétnu pracovnú činnosť podľa požiadaviek partnerských zamestnávateľov. Súčasťou tejto prípravy boli pracovné sťaže a pracovné terapie s cieľom získať pracovné návyky, pracovnú zručnosť, získať informácie a poznatky potrebné pre dodržiavanie pracovnej disciplíny a života v pracovnom kolektíve.

V priebehu rokov 2005 až 2008 sme rozšírili spoluprácu so spoločnosťami Whirlpool, Tecar, Elektroconnect.

Počas týchto rokov zamestnávalo občianske združenie od 10 do 25 dlhodobo nezamestnaných občanov bez pracovných návykov, so základným alebo neukončeným vzdelaním a občanov so zdravotným postihnutím.

Od 1. 9. 2015 otvorilo občianske združenie tri vyučovacie triedy v priestoroch centra sociálnych služieb na Družstevnej ulici č. 4 v Krompachoch, s dennou dochádzkou v odboroch stavebná výroba a praktická žena. Toto rozhodnutie bolo výsledkom niekoľkoročnej úspešnej spolupráce so Súkromnou strednou odbornou školou

(SSOŠ) v Krompachoch a so spoločnosťou SEZ Krompachy, a. s. V triedach sa vzdeláva mládež z rómskych lokalít, predovšetkým z tých aktívnejších rodín, ktorých rodičom občianske združenie pomáhalo získať zamestnanie, zabezpečilo pracovné stáže a pracovnú terapiu alebo sprevádzalo pri dobrovoľníckej činnosti alebo aktivačných prácach.

3.10.2 Prítomnosť občianskeho združenia Ľudia a perspektíva

Organizácia je aktívna a úspešná v téme komunitnej práce so zameraním na rómsku menšinu, ktorej členovia pochádzajú z niekoľkých segregovaných osád v meste Krompachy. Práca s touto komunitou je prednostne orientovaná na rôzne vzdelávacie a školiace aktivity, pričom stretávanie, školenia, kurzy a rekvalifikácie sú otvorené pre celé rodiny a nie limitované iba pre účastníkov špecifických cieľových skupín. Tento prístup je akýmsi jednoduchým prirodzeným komplexným prístupom bez toho, aby sa tak cielene volal alebo cielene presadzoval. Výsledkom sú utužené vzťahy vo vnútri rodín, vo vnútri komunity a vzťahy medzi zástupcami rómskej komunity a členmi mimovládnej neziskovej organizácie. Komunitné centrum prevádzkuje svoju činnosť nepretržite od roku 2005 a v súčasnosti participuje na národnom projekte Komunitné centrá. Komunitné centrum neprerušovalo svoju činnosť ani v obdobiach, keď nebolo súčasťou žiadneho projektu. V súčasnosti poskytuje komunitné centrum zamestnanie trom pracovníkom.

Od 1. 12. 2018 je Ľudia a perspektíva OZ, r. s. p. zaregistrované ako tretia organizácia na Slovensku medzi

integrované sociálne podniky s poradovým číslom 3. Pre získanie pracovnej náplne pre integrovaný sociálny podnik veľmi prospela organizácii dlhodobá činnosť (15 rokov) občianskeho združenia v oblasti zamestnanosti a zamestnateľnosti dlhodobo nezamestnaných občanov s nízkym stupňom vzdelania (hlavne Rómovia). V dôsledku toho vznikali a vytvárali sa veľmi dobré partnerské vzťahy so zamestnávateľmi v regióne. Najväčším výsledkom je uzatvorená zmluva o partnerstve s organizáciou Východo-slovenská distribučná spoločnosť, a. s. (VDS)

Obsahom uzatvorenej zmluvy o partnerstve je vytváranie a poskytovanie pracovných príležitostí pre sociálne znevýhodnených, dlhodobo nezamestnaných hlavne rómskych občanov. V súčasnosti už pre VDS realizuje mladý sociálny podnik oficiálne objednávky, ktorých obsahom je výrub drevitého lesného porastu, vrátane stromov, nachádzajúcich sa pod vysokonapäťovým elektrickým vedením, a následné vyčistenie týchto priestorov od drevnej hmoty.

3.10.3 Podnikateľská história mimovládnej neziskovej organizácie Ľudia a perspektíva OZ, r. s. p.

Hneď od svojho vzniku sa občianske združenie Ľudia a perspektíva začalo orientovať na pomoc v oblasti zamestnanosti. Tento zámer bol prirodzenou súčasťou komunitných aktivít združenia v priestoroch opustenej budovy vo vlastníctve VÚC Košického kraja. Budova slúžila pred rokom 1989 ako múzeum robotníckeho hnutia so zvláštnym zameraním na krompašskú vzburu z roku 1921. Opustenú schátranú budovu získalo združenie do

prenájmu a vlastnými silami ju renovovalo a stále renovuje tak, aby mohla slúžiť najrôznejším komunitným aktivitám. V budove nepretržite prevádzkuje občianske združenie Ľudia a perspektíva komunitné centrum, momentálne s tromi zamestnancami.

Zo začiatku sa hlavná časť zamestnaneckých aktivít občianskeho združenia orientovala na príležitostné práce vo firmách mimo Krompách, čoho príkladom je Whirlpool v Poprade. Neskôr získalo združenie pracovné ponuky v domácej firme Slovenské elektrotechnické závody v Krompachoch (SEZ). Po vzájomnej dohode so SEZ pracovali zamestnanci v budove a v priestoroch komunitného centra. Zákazky boli orientované na kompletizovanie finálnych výrobkov z menších komponentov, ktoré bolo možné uskutočňovať v upravených priestoroch komunitného centra. Organizácia práce bola ponechaná na vedení komunitného centra, resp. mimovládnej neziskovej organizácie Ľudia a perspektíva. Táto možnosť sa ukázala byť veľmi výhodnou pre nastavovanie pracovného času a pre meranie jej výsledkov na základe nesporných merateľných ukazovateľov, ktorými bol počet kvalitne skompletizovaných finálnych výrobkov. Zamestnanci plnili zákazky na objednávku SEZ, pričom hotové výrobky posielali do konečných obchodných predajných sietí, ktoré boli finálnymi odberateľmi SEZ. Táto skrátka bola možná vďaka kvalite výrobkov rómskych pracovníkov v domácich priestoroch komunitného centra. Spolupráca so SEZ funguje s rôznymi prestávkami do súčasnosti. Do konca roka 2020 zamestnávalo občianske združenie Ľudia a perspektíva rómske ženy pre Slovenské elektrotechnické závody v Krompachoch na ručnú prácu pozostávajúcu zo zloženia

komponentov do zásuviek, vypínačov a domáceho inštalačného materiálu.

Neformálna spolupráca s VDS začala začiatkom roku 2018. Od mája 2018 nadobudla spolupráca konkrétne kontúry a práce v teréne sa rozbehli na objednávky od 1. decembra 2018 v rámci sociálneho podniku. Prvá zmluva bola na 2 roky. Na jar 2020 prišla pandémia, takže práce boli prerušené a od septembra 2020 bola obnovená spolupráca na ďalšie 2 roky. Práce zahŕňajú výrub pod rozvodmi vysokého napätia 22 kV, resp. pod rozvodmi veľmi vysokého napätia 100 kV. Práca v teréne je veľmi náročná, lebo okrem práce s motorovými píliami pod vysokým napätím je náročná na zvýšenú bezpečnosť, čo znásobuje jej náročnosť. Občianske združenie spolupracuje s expertom pre túto pracovnú náplň, ktorým je Michal Tkáč, lesník a energetik na dôchodku. Počet zamestnancov kolíše od 4 po 8 podľa veľkosti objednávky a dĺžky prestávky medzi objednávkami. Aj v čase prestávky nachádza občianske združenie náhradnú prácu (napríklad pre január 2021 to bola zákazka pre Mestské lesy v Spišských Vlachoch). Od februára 2021 už má občianske združenie objednávku od VDS.

Všetky pracovné zmluvy, ktoré zabezpečí občianske združenie pre svojich pracovníkov, sú na plný pracovný úväzok. Pracovníci pre VDS sú 30 až 40-roční Rómovia, ktorí predtým nikdy nemali pracovný vzťah. Privyrábali si bez pracovných zmlúv. Výsledky a kvalitu práce týchto zamestnancov potvrdzuje záujem Slovenského raja o výrubu, kde navyše treba poznať chránené rastliny pod vedením vysokého napätia.

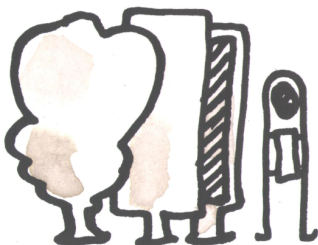
Počas svojho zamestnaneckého obdobia zamestnávalo občianske združenie Ľudia a perspektíva každý rok od osem po dvadsaťdva ľudí pre SEZ. SEZ čerstvo zmenilo majiteľa, takže od leta 2021 sa spolupráca nastaví nanovo. V súčasnosti zobralo SEZ desať ľudí do trvalého pracovného pomeru.

Ukážkou počtu sprostredkovaných pracovných zmlúv pre nezamestnaných klientov občianskeho združenia Ľudia a perspektíva je štatistika z rokov 2015 – 2016. Počas týchto dvoch rokov pomohlo združenie 176 ľuďom získať prácu na rôzne pracovné zmluvy pre rýchle nárazové pracovné príležitosti v regióne Košíc, Popradu, Košíc a Gelnice.

Spracované podľa podkladov a informácií Imricha Holečka.

3.10.4 Ďalšie zdroje

- <https://socialnaekonomika.sk/ludia-a-perspektiva-o-z/>
- <https://www.socialnaspolocnost.sk/obcianske-zdruzenie-ludia-a-perspektiva-v-krompachoch/>
- <https://www.dielne.sk/zoznam-dielni/ludia-a-perspektiva-o-z-r-s-p>
- <https://www.youtube.com/watch?v=dQFnTxC5kSQ>

4 Prehľad iniciatív a odporúčaní

Začlenenie ľudí, ktorí sú dlhodobo vylúčení nielen z trhu práce, ale celkovo z chodu spoločnosti, ľudí, ktorí žijú v 21. storočí v neakceptovateľnej medzigeneračne reprodukovanej chudobe vylúčených rómskych komunit, si vyžaduje holistický, integrovaný a komplexný a súčasne individualizovaný prístup. Cieľom takéhoto prístupu má byť dosiahnutie úplnej ekonomickej sebestačnosti jednotlivca a jeho rodiny, ktorá zahŕňa (i) stabilizáciu rodiny, t. j. život v slušnom a dôstojnom bývaní, ktoré si (ii) bude môcť dovoliť zaplatiť, kde (iii) budú všetci členovia rodiny žiť zdravo a v zdravých podmienkach tak, aby mali dostatok síl, vitality a záujmu (iv) úspešne absolvovať kvalitné vzdelanie, ktoré im umožní (v) nájsť a udržať si prácu, vybudovať kariéru, žiť plnohodnotný a zmysluplný život.

Podľa definície Európskej komisie aktívne začleňovanie (inklúzia) osôb vylúčených z trhu práce má umožniť všetkým obyvateľom, najmä tým, ktorí sú znevýhodnení, plnohodnotne sa zúčastňovať chodu spoločnosti, vrátane zapojenia sa na pracovnom trhu. Európska komisia v roku 2008 odporúčala členským štátom EÚ „navrhnuť a realizovať integrovanú komplexnú stratégiu aktívneho začleňovania osôb vylúčených z trhu práce, ktorá je kombináciou primeranej podpory príjmu, inkluzívnych trhov práce a prístupu ku kvalitným službám. Politiky aktívneho začleňovania by mali uľahčiť integráciu do udržateľného kvalitného zamestnania ...“.²⁵

---

²⁵ Odporúčanie Komisie z 3. októbra 2008 o aktívnom začleňovaní osôb vylúčených z trhu práce [K(2008) 5737] (2008/867/ES), <http://bit.ly/2xwFpcA>

4.1 Dopady generačnej chudoby

Ak človek vyrastá v generačnej chudobe, v prostredí, ktoré je zaťažené stereotypmi a predsudkami, je vystavený traumatizujúcim zážitkom biedy, nedostatku jedla, každodennej neistoty, veľmi často aj environmentálnemu znečisteniu miesta bydliska, nie zriedka aj násilia v rodine a iným stresovým faktorom. Nedostatočná zdravotná a dentálna starostlivosť a vyššie uvedené faktory spôsobujú fyziologické zmeny vo vývoji mozgu, ktoré následne podstatne ovplyvňujú (i) spôsob, akým človek reaguje na svet okolo seba, (ii) jeho zdravie a (iii) učebný potenciál. Inými slovami, ak niekto vyrastá v sociálne stigmatizovanom prostredí, zažíva nepredvídateľný život, plný stresu a nebezpečných situácií, v ktorom chýbajú zdroje a príležitosti na to, aby sa svojim vlastným pričinením dokázal vymaniť z patologického a chaotického prostredia.²⁶

4.1.1 Správanie človeka žijúceho v strese

Ak človek vyrastá v prostredí plnom kríz, kde nové a nové problémy „čakajú za každým rohom“, nadobúda skúsenosti s (i) okamžitou reakciou na podnet, (ii) bojom s nekončiacimi sa problémami a (iii) sledovaním toho, čo mu sociálni pracovníci hovoria, že má urobiť, aby mohol získať to, čo potrebuje. Nedokáže plánovať príliš ďaleko dopredu a jeho život je len prežívaním zo dňa na deň.²⁷

---

²⁶ Center on the Developing Child, Harvard University, <http://developingchild.harvard.edu/science/>

²⁷ Babcock, Elisabeth D.: Thoughts on Using an Executive Functioning Lens to Improve Family Stability and Economic Mobility Outcomes, Crittenton Women's Union, 2013.

4.1.2 Ako sa dostať z chudoby

Ľuďom z prostredia vylúčených komunití je preto potrebné dať šancu, príležitosť, aby postupne porozumeli pravidlám a fungovaniu sveta, do ktorého, očakávame, sa začlenia. Bezo zmien na systémovej úrovni, bez uplatnenia holistického a dlhodobého prístupu, bez podania pomocnej ruky, ostanú aj tí najmotivovanejší odkázaní len sami na seba a svoj doterajší spôsob prežívania. Ľudia z ich najbližšieho okolia im tiež nedokážu pomôcť, pretože, rovnako ako oni, nemajú dostatočné schopnosti a zdroje. Práve preto je proces vymanenia sa z chudoby zložitý, vyžaduje stanovenie a dodržiavanie presne určeného postupu, pre ktorý sú veľmi podstatné vôľové vlastnosti ako trpezlivosť, vytrvalosť a výdrž. Okrem toho si vyžaduje osobnú iniciatívu a presne stanovený program, dobré pochopenie seba samého, porozumenie druhým, schopnosť sústrediť sa, rozvinutú pamäť, schopnosť stanoviť si ciele a priority, riešiť problémy, vedieť sa rozhodnúť, a nezriedka aj riešiť viacero úloh súčasne.

Ak štát, obec, nezisková organizácia, sociálni, komunitní alebo charitatívni pracovníci majú záujem vytvárať ekonomické príležitosti pre chudobných, dlhodobo sociálne vylúčených a znevýhodnených, je potrebné, aby sa **súčasne**, t. j. v tom istom čase venovali riešeniu týchto základných piatich prioritných oblastí: (i) kvalite bývania, (ii) zdraviu a zdravému životnému štýlu, (iii) oddlženiu a finančnému hospodáreniu, (iv) kvalitnému vzdelaniu, (v) zamestnaniu a kariéernemu postupu.

Zelená ekonomika ponúka pracovné príležitosti aj pre ľudí bez kvalifikácie alebo s nízkou kvalifikáciou. Pracovné miesta v zelenej ekonomike sú prevažne lokálne, preto

zelená ekonomika umožňuje sociálne vylúčeným možnosť osvojiť si pracovné zručnosti v relatívne bezpečnom prostredí, neďaleko miesta bydliska. Spolupracovníkmi sociálne vylúčených sú zvyčajne miestni odborníci, ktorí súčasne môžu pôsobiť aj ako mentori, pomáhať ľuďom zo sociálne vylúčených rómskych komunít získavať pracovné zručnosti, naučiť sa nové životné stratégie, vybudovať si zdroje a postupne nadobudnúť potrebné sociálne kontakty potrebné pre uplatnenie sa vo „svete práce“ alebo v prostredí strednej triedy.

Miestne firmy a projekty obcí a neziskových organizácií, ktoré sú lokálneho rozmeru, majú tú výhodu, že umožňujú v tom istom čase sústrediť sa na všetkých päť kľúčových oblastí, ktoré je potrebné súčasne riešiť pri zameraní sa na sociálnu inklúziu obyvateľov vylúčených osád: (i) bývanie, (ii) zdravie, (iii) finančnú stabilitu, (iv) vzdelanie a (v) získanie pracovných návykov, zručností a stabilného zamestnania.

Zelená ekonomika plní významnú úlohu pri vytváraní príležitostí pre sociálne začlenenie a sociálnu rovnosť a súčasne pomáha znižovať environmentálne riziká a vytvára zdravé životné prostredie. Vzhľadom na to, že zelená ekonomika má podľa definície za cieľ zabrániť alebo znížiť existujúce environmentálne znečistenie, väčšina zelených pracovných miest je lokálneho, miestneho charakteru a mnohé z nich si vyžadujú aj nízkokvalifikovanú pracovnú silu.

Príklady z praxe troch slovenských samospráv a siedmich neziskových organizácií, ktoré dlhodobo poskytujú komplexné sociálne služby, vrátane služieb zamera-

ných na oblasť bývania a zdravia, ako aj vzdelávanie sociálne vylúčeným obyvateľom a dlhodobo začleňujú sociálne vylúčené osoby na trh práce, potvrdzujú, že je zbytočné usilovať sa o pracovnú integráciu ľudí, ktorí nemajú vyriešenú otázku bývania, trpia zdravotnými ťažkosťami a majú veľmi nízke vzdelanie. Sled krokov má mať určitú postupnosť a majú na seba nadväzovať vo vyššie určenom poradí.

4.2 Konkrétne možnosti uplatnenia

Ak by sme mali hovoriť o konkrétnych možnostiach zamestnanosti obyvateľov marginalizovaných rómskych komunit špecificky v sektore odpadového hospodárstva, ako v jednom z najperspektívnejších v rámci zelenej ekonomiky, oblasti tvorby pracovných miest by predstavovali:

4.2.1 Budovanie zberných dvorov v obciach a mikroregiónoch

Zberné dvory poskytujú potenciál pracovných miest pre nízkokvalifikovaných pracovníkov pri triedení, kompaktii alebo čiastočnej úprave separovaných odpadov.

V rámci operačného programu Ľudské zdroje je napríklad plánovaná výzva na podporu sociálnych podnikov. Tieto podniky sa môžu orientovať na aktivity podporujúce inklúziu Rómov v rámci zelenej ekonomiky, v oblasti spracovania odpadov, napríklad zriaďovaním zberných dvorov.

V rokoch 2017 až 2021 bola realizovaná výzva z Ministerstva životného prostredia s názvom Odpadové

hospodárstvo určená na vybudovanie zberných dvorov, kontajnerových stojísk a sanáciu. Zameranie bolo aj na rómske komunity. Spolu bolo podporených 124 projektov, z toho v zhruba 40 % lokalitách je podľa atlasu prítomná rómska komunita. Otázka, či aj konkrétne projekty boli zamerané na rómske komunity a či a ako pomohli k získaniu pracovných zručností týchto skupín, nebola odborne skúmaná.

4.2.2 Spracovanie bioodpadu z domácností v obciach

Povinnosť spracovávať biologický odpad z domácností predstavuje ďalšiu príležitosť tvorby nových pracovných miest pre obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít.

Napríklad o kompostovacie zásobníky je enormný záujem. Žiadosti samospráv na získanie dotácie z európskych peňazí niekoľkonásobne prevýšili pôvodne alokovanú čiastku 5 miliónov eur.

V rámci vyhlásenej výzvy z Operačného programu Kvalita životného prostredia zameranej na podporu predchádzania vzniku biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov bolo k 22. 8. 2017 predložených na Ministerstvo životného prostredia SR 273 žiadostí za približne 32 miliónov eur. Vzhľadom na enormný záujem samospráv sa envirorezort rozhodol celkovú sumu navýšiť. Obce a mestá môžu na nákup záhradných kompostérov na bioodpad, ktorý vznikne v domácnostiach alebo pri údržbe zelene, využiť 20 miliónov eur.

4.2.3 Výroba paliva z odpadových zdrojov

Využívanie odpadovej lesnej, poľnohospodárskej biomasy, odpadu z píl a odpadového papiera, ktoré sú k dispozícii niekedy zdarma, predstavuje príležitosť pre výrobu rôznych druhov palív, ako pelety a brikety. Tie môžu slúžiť napríklad aj obyvateľom marginalizovaných rómskych komunít na vykurovanie obydlí alebo obciam na vykurovanie obecných budov.

4.2.4 Čistenie lesov a náletových drevín

Čistenie lesov, krajiny či brehov potokov nie je len spôsob získania drevnej hmoty na kúrenie alebo iné spracovanie, ale aj spôsob skrášlenia a spríjemnenia krajiny. Dôsledkom budú priechodnejšie turistické chodníky a rekreačné cyklotrasy, kvalitnejší lesný porast s minimom invázyčných rastlín či znižovanie rizík povodní.

Z prezentovaných príkladov zo zahraničia aj zo Slovenska je zrejmé, že pracovné uplatnenie a následná sociálna inklúzia obyvateľov rómskych komunít sa v praxi najlepšie ujali v obciach, v ktorých iniciatívu zobrali do rúk starostovia alebo starostovia v spolupráci s aktívnymi neziskovými organizáciami, cirkvami. Bohužiaľ, existujú aj prekážky, ktoré bránia širšiemu rozšíreniu osvedčených modelov do viacerých obcí či miest. K nim patria:

- neochota obce, niektorých jej zástupcov alebo miestnych obyvateľov podať pomocnú ruku obyvateľom segregovanej lokality v obci,

- „pracovať sa neoplatí“ – mýtus²⁸ často prezentovaný a podporovaný aj starostami a terénnymi sociálnymi pracovníkmi namiesto trpezlivého vysvetľovania svojim obyvateľom a klientom, že odmena za prácu vyjadrená minimálnou mzdou je odmenou v prvých mesiacoch zamestnania. V súbehu s dávkami je vyššia a s pribúdajúcimi pracovnými skúsenosťami a zručnosťami sa zvyšuje pre klienta šanca získať vyššiu odmenu alebo lepšie ohodnotenú prácu.

Preto je dôležité, aby aj v obciach a regiónoch, kde starosta nepreberie iniciatívu, existovali možnosti, ako realizovať inklúziu aj bez spolupráce obce. Dôsledkom bude tiež menšia senzitivita opatrení a postupov na volebné cykly alebo pauzy v projektoch.

Zapájanie dlhodobo nezamestnaných obyvateľov z marginalizovaných rómskych komunít do lokálnych projektov zelenej ekonomiky však prinesie prospech nielen obciam s vyšším podielom vylúčených obyvateľov, ale súčasne aj zlepší kvalitu a starostlivosť o životné prostredie na Slovensku.

---

²⁸ Pracovný príjem je vždy vyšší ako dávky, aj v prípade ekexúcií: Páleník, M.: Mzdová kalkulačka. Dostupné na: <https://iz.sk/kalkulacka>

5 Odporúčania pre hospodársku prax

Na základe realizovanej analýzy boli projektovým tímom navrhnuté nižšie uvedené odporúčania pre oblasť rozvoja zamestnanosti Rómov:

5.1.1 Vypracovanie ucelenej koncepcie a akčného plánu rozvoja nízkokvalifikovaných pracovných miest v zelenej ekonomike v podmienkach SR

V súčasnosti zatiaľ nie sú k dispozícii konkrétne prognózy tvorby pracovných miest v jednotlivých odvetviach zelenej ekonomiky s ohľadom na nízkokvalifikované pracovné miesta. Vypracovanie stratégie a akčného plánu, ktoré ponúknu konkrétnu líniu toho, akými spôsobmi bude k tejto príležitosti Slovensko na národnej a regionálnej úrovni pristupovať, je jedným z predpokladov pre tvorbu udržateľných pracovných miest pri plnení cieľov zelenej ekonomiky.

Niektoré z opatrení akčného plánu sa môžu opierať aj o ďalšie predstavené odporúčania nižšie.

5.1.2 Aktívne uplatňovanie sociálneho a zeleného aspektu verejného obstarávania

Zelené verejné obstarávanie (Green Public Procurement – GPP) predstavuje spôsob, ktorým orgány verejnej správy integrujú environmentálne požiadavky do procesu obstarávania. Uplatňovanie zeleného aspektu verejného obstarávania podporuje udržateľné využívanie prírodných zdrojov, dosahovanie zmien v správaní, ktoré smeruje k udržateľnej výrobe a spotrebe, a tiež podnecuje inovácie.

Zákon o verejnom obstarávaní poskytuje príležitosť zohľadniť tzv. sociálne aspekty. Napr. pri stavebných prácach môže byť takou požiadavkou zapojenie dlhodobo nezamestnaných obyvateľov, ktorými sú často práve Rómovia alebo obyvatelia marginalizovaných rómskych komunít.

V praxi je však nemysliteľné, aby každá obec a každý verejný obstarávateľ vymýšľal a definoval technické požiadavky na sociálne aspekty. Preto je dôležité zaviesť inkluzívny trh²⁹ ako formu, ktorá tieto technické podmienky centrálnie vyrieši. Verejní obstarávatelia by sa mali zaoberať iba cieľom (zamestnanie ľudí), nie technikáliami vykazovania. Súčasťou každej zákazky musí byť v primeranom rozsahu povinnosť zamestnať ľudí najviac vzdialených od trhu práce.

Obstarávanie tovarov a služieb v procese verejného obstarávania, ktorý by zohľadňoval tak environmentálne, ako aj sociálne aspekty, predstavuje jeden z príkladov zhmotňovania pojmu sociálna inklúzia v zelenej ekonomike.

5.1.3 Využitie možností antidiskriminačného zákona

Novela antidiskriminačného zákona z roku 2013 umožňuje aplikovať dočasné vyrovnávacie opatrenia aj voči príslušníkom národnostných menšín. Táto príležitosť sa dostatočne nevyužíva ani v takých situáciách, ktoré sú nesporné, napr. asistenti učiteľov, terénni sociálni pracovníci alebo asistenti zdravia. Nehovoriac o pozíciách v policajnom zbore alebo armáde. Potenciálne využitie

---

²⁹ <https://www.iz.sk/sk/projekty/inkluzivny-rast>

antidiskriminačného zákona je oveľa širšie. Navyše, už dnes je možné kombinovať využitie antidiskriminačného zákona s uplatnením sociálneho aspektu verejného obstarávania. V budúcnosti by táto možnosť mala byť aj pre zelený aspekt verejného obstarávania.

5.1.4 Podpora komplexných dopytovo orientovaných projektov

V minulom programovacom období čerpania EŠIF v rámci operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia a jeho prioritnej osi Podpora rastu zamestnanosti a opatrenia Podpora tvorby a udržania pracovných miest prostredníctvom zvýšenia adaptability pracovníkov, podnikov a podpory podnikania boli podporené projekty, pre ktoré bolo podmienkou vytvorenie pracovných miest pre Rómov, so zameraním sa na ohrozené skupiny obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít. Na výzvu bolo vyčlenených 2,7 milióna eur.

5.1.5 Podpora rozvoja sociálnych podnikov v obciach a sieťovania na miestnej úrovni

Príkladom pre zapojenie sa obecných podnikov do čerpania finančných prostriedkov z Európskych štrukturálnych fondov je zverejnená zjednodušená výzva Prístup k pitnej vode z 24. augusta 2017 vyhlásená Sekciou európskych programov Ministerstva vnútra SR, do ktorej sa mohlo zapojiť 1 043 obcí a miest s marginalizovanými rómskymi komunitami a vybudovať vodovod, studňu alebo čističku. Problematika nedostatočného prístupu k pitnej vode ostala aktuálnou aj po opakovaných výzvach na predkladanie projektov. Prax ukázala, že pre samosprávy s nevyriešeným problémom prístupu k pitnej vode sú

ponúkané financie s požadovanými podmienkami realizácie projektov nedostatočné, pretože obce nemajú financie na spoluúčasť a dobudovanie nevyhnutných súčastí, akými sú napríklad samotné vodovody.

Podpora budovania sociálnych podnikov v obciach by však nemala byť iba témou financií. Zdieľanie príkladov z praxe, vzájomná inšpirácia a spolupráca starostov je dôležitým predpokladom pre vytváranie obecných podnikov, ktoré budú zamestnávať Rómov, napríklad aj podľa vzoru obcí Spišský Hrhov a Raslavice. Treba sa však posunúť ďalej od budovania integračných sociálnych podnikov ako pilotnej fázy a začať ich aj masívne finančne podporovať.

Tvorba nových pracovných miest, či už prostredníctvom sociálnych podnikov alebo iných nástrojov, je však takmer nemožná bez aktívneho sieťovania sa podnikateľov, zamestnávateľov, štátnych organizácií a inštitúcií (ÚPSVaR), pracovníkov obcí a miest (komunitných a terénnych sociálnych pracovníkov), personálnych agentúr a dlhodobo nezamestnaných sociálne vylúčených obyvateľov marginalizovaných rómskych komunit. Dôležité je tiež zabezpečiť spoluprácu inštitúcií, ktoré na prvý pohľad nemajú s inklúziou nič spoločné (štátne lesy, správy potokov a riek, poľnohospodárske družstvá).

Samotné sieťovanie ale musí byť iba prvý krok, za ktorým musia nasledovať štandardné zmluvné vzťahy a prehľadné obstarávanie umožňujúce vstup nových podnikov.

5.1.6 Vytvorenie a zavedenie programu špecializovaného sociálneho poradenstva

Antidiskriminačný zákon poskytuje možnosť vytvorenia pracovných miest zvlášť pre Rómov, napr. asistenti učiteľov, terénni pracovníci, asistenti zdravia.

Národné projekty v oblasti terénnej sociálnej práce, komunitnej práce a terénnej zdravotnej asistencie v sociálne vylúčených marginalizovaných rómskych komunitách poskytujú množstvo príležitostí pre zamestnanie prednostne Rómov. Kvôli rozšíreniu týchto príležitostí navrhuje Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity zmeniť blokáciu obsadzovania týchto pracovných miest zbytočne tvrdými formálnymi kritériami, ktoré znevýhodňujú v mnohých prípadoch skúsených rómskych terénnych sociálnych pracovníkov.

Existujúce národné projekty tak na jednej strane môžu poskytovať možnosti zamestnania pre Rómov a na druhej strane svojou realizáciou napomáhať zlepšovaniu životných podmienok obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít. Avšak pre zvýšenie **zamestnatelnosti** obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít nie sú tieto národné projekty postačujúce.

Zatiaľ neexistuje špecializovaná štátom podporovaná sociálna služba zameraná na komplexnú asistenciu dlhodobo nezamestnaným, vrátane služby mediácie pracovnej integrácie, ktorá pomáha zvyšovať sociálne zručnosti klientov potrebné na uplatnenie sa na trhu práce, ako napríklad precvičovanie formálneho správania, príprava na pracovné pohovory, preverenie možností zvyšovania kvalifikácie, sprevádzanie klienta na prijímacie

pohovory, sociálna asistancia klientovi v prvých mesiacoch jeho prvého zamestnania, tvorba profesionálnych životopisov, zriadenia emailového účtu, orientácia v možnostiach pracovných ponúk a pod., dlhodobé sprevádzanie pri kontakte s inštitúciami, agentúrami, zamestnávateľmi.

Absentuje sociálne poradenstvo na preverenie sociálnej situácie klienta a následné vyhľadanie a podanie žiadosti o doplnkové podporné príspevky na základe zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti ako napríklad: osobitný príspevok, príspevok na dochádzku za prácou a i. Chýbajú taktiež programy zamerané na motiváciu a podporu dlhodobo nezamestnaných, sociálne vylúčených obyvateľov – rozvoj ich silných stránok, vytrvalosti a pod.

Preto navrhujeme vytvorenie systému komunitných služieb³⁰, ktoré umožnia efektívne a transparentne presúvať tieto povinnosti na neštátne služby zamestnanosti. Samozrejme, títo súkromní poskytovatelia majú byť malé lokálne firmy alebo združenia, a za ich služby (a najmä výsledky) majú byť férovo odmeňované. Táto odmena však nemôže byť paušálna, ale rozdielna podľa regiónu, cieľa a špecifik skupiny.

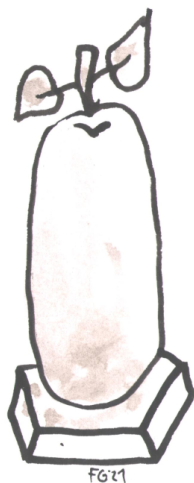
---

³⁰ <https://www.iz.sk/sk/projekty/politika-zamestnanosti/nestatne-sluzby-zamestnanosti>

5.1.7 Vytvorenie a uskutočnenie mikrograntového programu na podporu individuálnych projektov sociálnej inklúzie v zelenej ekonomike

Grantový program s nenáročnou projektovou prípravou a administráciou, ktorý by podporoval sumou napr. od 1 000 - do 5 000 eur individuálne projekty, by mohol významne prispieť k rozvoju sociálnej inklúzie v zelenej ekonomike, a teda tvorbe zelených pracovných miest alebo rozvoju zeleného podnikania. Dôkazom toho sú aj prezentované príklady mimovládnych organizácií, ktoré dokladujú, ako sa niekedy z mála dá urobiť veľa. Na Slovensku v súčasnosti nie je zatiaľ k dispozícii takáto špecifická grantová schéma na podporu nových zaujímavých nápadov alebo testovanie už zavedených projektov na iných miestach či vo väčšom rozsahu. Na Slovensku absentujú malé, rýchle granty.

6 Záver

V tejto publikácii sme ukázali, že inklúzia Rómov v rámci zelenej ekonomiky na Slovensku je možná a že sa deje aj v súčasnosti. V prehľade dobrej praxe sme ukázali viacero príkladov, ktoré to dokazujú.

Množstvo zapojených Rómov však veľmi zaostáva za potenciálom zelenej ekonomiky ako i za počtom nezamestnaných. Na to, aby sa podarilo rozšíriť počet pozitívnych príkladov i ľudí, je potrebných viacero legislatívno-aplikačných zmien a dodržiavanie viacerých pravidiel. Tieto sme popísali v záverečnej kapitole a v zhrnutí sú:

- realizovať projekty komplexne, zapájajúc všetkých aktérov už v príprave projektu,
- sociálne poradenstvo, ktoré zabezpečí prvý kontakt či vyrieši nedorozumenia medzi cieľovou skupinou a zamestnávateľmi (cez terénnu prácu a komunitné služby),
- masívne využívanie sociálnych a zelených aspektov verejného obstarávania, ktoré umožní, aby každá zákazka pamätala na životné prostredie a zvyšovanie zamestnanosti (najmä cez inkluzívny trh).

Kombinácia týchto opatrení pomôže spojiť príjemné s užitočným: zvýšiť zamestnanosť Rómov a zlepšiť životné prostredie.

7 O autoroch

7.1 Miroslav Pollák

RNDr. Miroslav Pollák – rómskej téme sa venuje od roku 1998 v spolupráci s viacerými mimovládnyimi neziskovými organizáciami. Svoje výskumné aktivity zameriava na štúdium sociálnej ekonomiky, komunitný rozvoj, problematiku chudoby a systémové riešenia sociálneho postavenia marginalizovaných skupín. V období rokov 2010 – 2012 bol splnomocnencom vlády SR pre rómske komunity. Dlhodobu pôsobí v oblasti ľudských práv. Ako aktivista a predseda Občianskeho združenia Krásny Spiš navrhuje a realizuje projekty zamerané na násilie a neslobodu počas 20. storočia. Zorganizoval niekoľko desiatok výstav na tému exodov a na tému národností na Slovensku. Inicioval výstavbu pamätníka obetiam exodov na Slovensku a vydal niekoľko kníh z oblasti ľudských práv. Angažované kultúrne aktivity s celospoločenským dopadom uskutočňuje v rámci spolku Živá kultúra.

7.1.1 Výber publikácií Miroslava Polláka

Tatár, E., Pollák, M., Bugatová, K.: Džavas ke tu mende – Ideme k vám. Vranov nad Topľou : Mesto Vranov nad Topľou, 2002, ISBN 80-968849-6-4

Maciak, L., Maciaková, J., Pollák, M.: Rozvoj obce – a každý môže byť starostom. Levoča : ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, 2007, ISBN 80-969157-3-9

Mačáková, S., Pollák, M. a kol.: Komunitná práca v znevýhodnených komunitách. Košice : ETP Slovensko –

Centrum pre udržateľný rozvoj, 2008, ISBN 978-80-968196-3-8

Pollák, M., Švorc, P. edit.: Spišské exody v 20. storočí. Levoča – Bratislava : OZ Krásny Spiš a Kalligram, spol. s r. o., 2015, ISBN 978-80-8101-883-1

Brostl, A., Pollák, M. eds.: Ľudské práva a slobody na Spiši v minulosti. Levoča : OZ Krásny Spiš, 2017, ISBN 978-80-972534-1-7

Pollák, M., Mačáková, S., Mušínska, A., Hybačková, B., Páleníček, M.: Z chudoby k sebestačnosti, Druhé rozšírené vydanie. Košice : ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj, 2018, ISBN 978-80-972911-2-9

Mušinka, A., Pollák, M.: Darí sa. Levoča : OZ KRÁSNY SPIŠ, 2018, ISBN 978-0-89975-00-6

Pollák, M.: Participácia obcí pri rozvoji územných klastrov. Bratislava : MVSR/USVROS, 2020, ISBN 978-80-89051-43-4

7.2 Michal Páleníček

Michal Páleníček je vedeckovýskumný pracovník Fakulty managementu Univerzity Komenského v Bratislave. Pôsobí tiež v Inštitúte zamestnanosti. Dlhodobo sa venuje výskumu trhu práce najmä v oblasti dlhodobej nezamestnanosti a starnutia populácie. Medzi jeho ťažiskové témy patrí inkluzívny trh, systém dávok v hmotnej núdzi a prechodu do zamestnanosti, marginalizované komunity, Zákoník práce, ale aj dôchodkový systém, sabatikal alebo najmenej rozvinuté okresy.

7.2.1 Výber publikácií Michala Páleníka

Michal Páleník: Učebnica mzdovej kalkulačky - dávkový a odvodový systém na Slovensku, 2021. dostupné na iz.sk/kalkulacka/ucebnica, ISBN 978-80-223-5147-8 - učebnica popisuje fungovanie dávkového, odvodového a daňového systému na Slovensku, sumarizuje poznatky o systéme, poukazuje na jeho dôsledky a zlyhania. Využíva mzdovú kalkulačku na interaktívne skúmanie problematiky.

Michal Páleník a kol: Dôsledky starnutia na zdravotnícky systém Slovenska, 2021. dostupné na iz.sk/Syjk, ISBN: 978-80-223-5149-2 - monografia popisuje starnutie populácie na Slovensku, vývoj sektora zdravotníctva, vývoj študijných odborov sektora zdravotníctva (všeobecné lekárstvo, zubné lekárstvo, farmácia a rôzne študijné odbory na pozíciu sestry), modeluje budúci vývoj nahrádzacieho a expanzného dopytu sektora zdravotníctva, špecifiká zdravotníctva v rómskych komunitách. Dôležitou časťou publikácie sú odporúčania pre hospodársku prax.

Michal Páleník, Viliam Páleník, Ivana Oravcová: Inkluzívne zamestnávanie, 2013. dostupné na iz.sk/sk/projekty/inkluzivny-rast, ISBN: 978-80-970204-4-6 - návrh implementácie sociálnych aspektov do praxe. Inkluzívny trh spája fungovanie sociálnych/inkluzívnych podnikov, zapájanie dlhodobozamestnaných a objednávanie si služieb od verejných inštitúcií. Sústreďuje sa na formu financovania, aby toto financovanie zvládlo zapojiť desaťtisíce dlhodobozamestnaných do zamestnanosti a férovo ich financovať.

Michal Páleník a kol: Sociálny systém - skutočnosť a vízia, 2014, dostupné na iz.sk/sk/projekty/socialny-system, ISBN: 978-80-970204-5-3 - popis problematiky sociálneho systému na Slovensku. Venuje sa právnej úprave sociálneho systému, situácii a histórii systému hmotnej núdze, špecifikám rómskych komunít v tomto systéme, ale najmä požiadavkám, ktoré by mal sociálny systém spĺňať.

Viliam Páleník a kol: Inkluzívny rast v stratégii Európa 2020 - Naivita alebo genialita? 2015, dostupné na <http://ekonom.sav.sk/sk/publikacie/p339>, ISBN 978-80-7144-250-9 - Hlavnou motiváciou celej monografie je zjednotenie prieskumu a analýza variantných scenárov, ktoré sa venujú napríklad predpokladu pokračovania v existujúcej politike trhu práce, zintenzívneniu politiky solidarity, zapojenie nezamestnaných do dobrovoľníckych a aktivačných prác ako aj absolventov do absolventskej praxe, vytvorenie inkluzívneho trhu, ktorého princípmi sú pozitívna diskriminácia, paralelný trh služieb a pracovníkov, jednoduchá administratíva a garancia objemu zákaziek a skvalitňovanie pracovnej sily predovšetkým vzdelávaním.

Viliam Páleník a kol: Strieborná ekonomika - potenciál na Slovensku, 2014, dostupné na iz.sk/Svg3, ISBN 978-80-7144-234-9 - monografia sa venuje striebornej ekonomike, teda ekonomickým príležitostiam plynúcim z väčšieho počtu starších obyvateľov, na Slovensku a v Európe. Okrem kvantifikácií starnutia a jeho dopadov sa venuje aj pozitívnym príkladom zo sveta.

Michal Páleník a kol: Politika zamestnanosti – budúcnosť pre Slovensko, 2014, dostupné na iz.sk/Svfd, ISBN: 978-80-970204-6-0 – popis situácie na trhu práce a návrhy zmien politik zamestnanosti v oblasti dlhodobej nezamestnanosti, nezamestnanosti mladých, zdravotne postihnutých a ľudí z marginalizovaných komunít. Venuje sa inkluzívnemu trhu, individuálnemu akčnému plánu, mobilite či sociálnym podnikom.

Ján Košta a kol: Aktuálne problémy (ne)zamestnanosti nízkokvalifikovaných pracovných síl, 2014, dostupné na <http://ekonom.sav.sk/sk/publikacie/p287>, ISBN 978-80-89608-16-4 – venuje pozornosť charakteristike (ne)zamestnanosti nízkokvalifikovaných osôb z makroekonomického pohľadu, kde má dôležité miesto analýza medzinárodného porovnania. Venuje pozornosť aj aktívnym politikám trhu práce zameraným na nízkokvalifikované pracovné sily a inkluzívny trh práce ako autormi odporúčaného postupu pre riešenie hlavne dlhodobo nezamestnaných. Analýza sa nevyhýba ani problematike (ne)zamestnanosti sociálne vylúčených Rómov, čomu by sa mala venovať zvýšená pozornosť aj špecifickými formami pozitívnej diskriminácie, ktorá by pomohla zvýšiť ich zamestnanosť.

Viliam Páleník a kol: Strieborná ekonomika v slovenskom, európskom a svetovom kontexte, 2012, dostupné na iz.sk/Svc9, ISBN 978-807144-205-9 – monografia sa venuje dôsledkom starnutia populácie na potenciál ekonomiky.

Inklúzia Rómov v rámci zelenej ekonomiky
na Slovensku
Príklady dobrej praxe

Miroslav Pollák – Michal Páleník

ISBN 978-80-223-5148-5 (print verzia)

ISBN 978-80-223-5151-5 (online verzia)

Online verziu nájdete na www.iz.sk a www.oromoch.sk.

<http://iz.sk/Syjl>

